

Центральноукраїнський національний технічний університет

(повне найменування вищого навчального закладу)

Економічний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра «Економіка, менеджмент та комерційна діяльність»

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Допущена до захисту:

Завідувач кафедри економіки,
менеджменту та комерційної
діяльності
д.е.н., професор

_____ Олександр ЛЕВЧЕНКО
„___” _____ 20__ р.

Випускна кваліфікаційна робота

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему: «Механізм управління економічною безпекою
регіону (на матеріалах Кіровоградської області)»

Виконала: здобувачка вищої освіти II курсу,
групи, УФЕБ-20М
спеціальності 073 «Менеджмент»
ОПП «Управління фінансово-економічною
безпекою»

_____ Тітаренко Вікторія Вікторівна
(прізвище, ініціали, підпис)

Керівник к.е.н., професор Левченко А.О.
(прізвище, ініціали, підпис)

Рецензент Шалімова Н.С. д.е.н., професор
(прізвище, ініціали, посада)

Рецензент Директор Агенції регіонального
розвитку Кіровоградської області

Гавриленко О.А.
(прізвище, ініціали, посада)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ	7
1.1. Концептуальний аналіз сутності позиціонування економічної безпеки регіону у системі національної безпеки	7
1.2. Типологія та характеристика загроз економічній безпеці регіону	15
1.3. Методи оцінки стану економічної безпеки регіону та засади формування механізму управління економічною безпекою регіону	23
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	31
2.1. Загальна характеристика та аналіз основних показників економічного розвитку Кіровоградської області	31
2.2. Характеристика економічного потенціалу Кіровоградської області	60
2.3. Оцінка механізму управління економічною безпекою Кіровоградської області	67
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ	71
3.1. Основні проблеми економічного розвитку регіону та шляхи їх вирішення	71
3.2. Цільове програмування як ефективний інструмент підвищення ефективності механізму управління економічною безпекою	79
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	95

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що потреба у захисті від небажаних зовнішніх впливів та радикальних внутрішніх змін, інакше кажучи, потреба в безпеці є базовою, основною потребою як життя окремої людини, сім'ї, різних об'єднань людей, так і суспільства в цілому. В умовах трансформації ринкової економіки сфера безпечного існування настільки звужилася, що постійне і масове незадоволення цієї потреби надає негативний вплив на розвиток і функціонування окремих громадян і держави, посилюючи кризовий стан усіх сфер його життєдіяльності.

На сьогоднішній день найбільш актуальними є питання, пов'язані з загрозами як національній так і регіональній безпеці регіонів України. Економічна безпека – одна з найважливіших складових національної безпеки країни, адже забезпечує гідний рівень життя її населення.

В даний час об'єктом безпеки стає економіка на всіх рівнях з її завданнями стійкості, невразливості, балансу очевидних вигод та певних збитків. Кризовий стан економіки проявляється через суттєве скорочення виробництва, зниження інвестиційної активності, руйнування науково-технічного потенціалу, тривалого застою аграрного сектора, зменшення дохідної частини бюджету тощо.

Розширення ділового співробітництва з суб'єктами господарювання в країні та за її межами актуалізує завдання подолання негативних обставин, що перешкоджають нормальному функціонуванню економіки, її сталому розвитку та перспектив в подальшому.

Різні аспекти економічної безпеки розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Сенчагов В.К., Абалкін Л.І., Татаркін А.І., Вечканова Г.В., Криворотов І.В., Новікова І.В. та інші. Однак в умовах поглиблення процесів децентралізації, проблеми забезпечення економічної безпеки регіонів країни набувають особливої значущості.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження стану забезпечення економічної безпеки на рівні регіону, виявлення існуючих загроз та перспективних напрямів її забезпечення.

Завдання дослідження. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки та розв'язання наступних задач:

- дослідити сутність економічної безпеки на рівні регіону та її місця у системі національної безпеки;
- опрацювати типологію та існуючі характеристики загроз економічній безпеці регіону;
- дослідити методи оцінки стану економічної безпеки регіону;
- вивчити засади формування механізму управління економічною безпекою регіону;
- здійснити оцінку ефективності механізму управління економічною безпекою Кіровоградської області;
- визначити проблеми функціонування та перспективи удосконалення механізму управління економічною безпекою регіону.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є економічна безпека регіональної системи господарювання. Предметом дослідження є механізм управління економічною безпекою регіону.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою даного дослідження виступають загальнонаукові та спеціальні економічні методи пізнання окремих явищ і процесів, зокрема: абстрактно-логічний і діалектичний методи – при узагальненні теоретичних і методичних основ дослідження механізму економічної безпеки та формулюванні висновків; економіко-статистичний метод; метод експертних оцінок та моделювання; метод групування; метод кореляційно-регресійного аналізу.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з досліджуваної проблематики, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів, періодичні та монографічні фахові видання, довідково-інформаційні видання,

законодавчі та нормативні документи України, опубліковані статистичні дані, інтернет-ресурси, а також фінансова звітність досліджуваного підприємства.

Наукова значущість випускної кваліфікаційної роботи полягає в уточненні поняття економічної безпеки на регіональному рівні загалом та механізму управління нею, угрупованні загроз, що виникають у процесі соціально-економічного розвитку будь-якого регіону.

Практична значимість даної роботи полягає у проведеному комплексному аналізі рівня економічної безпеки Кіровоградської області, виявленні проблем та можливостей її усунення з метою забезпечення оптимального рівня економічної безпеки. Отримані висновки та практичні рекомендації цієї роботи роблять певний внесок у розвиток економічної науки і можуть бути використані при написанні наукової, навчальної та навчально-методичної літератури.

Апробація результатів дослідження та їх публікація. Результати дослідження оприлюднені на VIII Обласній науково-практичній конференції учнів та здобувачів вищої освіти «Сучасний стан економіки України: проблеми та перспективи розвитку» Центральноукраїнського національного технічного університету (17 листопада 2021 року, доповідь «Дослідження економічної безпеки Кіровоградської області»).

Структура і обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 95 сторінок друкованого тексту. Робота містить 8 рисунків та 26 таблиці. Список використаних джерел налічує 45 найменування на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ

1.1. Концептуальний аналіз сутності позиціонування економічної безпеки регіону у системі національної безпеки

У широкому сенсі під «небезпекою» розуміють об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на соціальний організм, в результаті чого йому може бути завдано будь-якої шкоди, погіршує його стан і надає його розвитку негативну динаміку або параметри [18].

Національна безпека – це елемент комплексної оцінки стану країни, що передбачає виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз з метою подолання небезпек під час розвитку країни. Звідси національна безпека – це здатність суспільної системи забезпечити високий рівень життєздатності нації та її конкурентної можливості взаємин із зовнішнім світом з метою надійного існування та сталого розвитку.

Національна безпека включає в себе: економічну, соціальну, політичну, військову та інші види безпеки (рис. 1.1) [18].

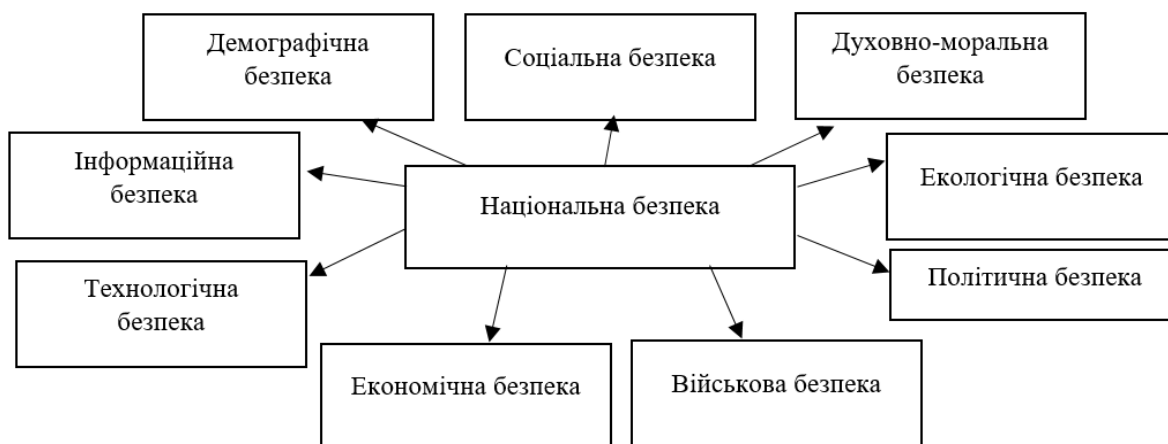

Рис. 1.1. Структура національної безпеки держави

Джерело: побудовано автором на основі [6]

Економічна безпека виступає як складова частина або основа національної безпеки держави.

У вітчизняній та зарубіжній економічній практиці існує безліч трактувань поняття економічної безпеки. Наприклад, В.А. Савін говорить, що «Економічна безпека» представляє собою систему захисту життєвих інтересів будь-якої держави. Як об'єкти захисту можуть виступати: народне господарство країни в цілому, окремі регіони країни, окремі сфери та галузі господарства, юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності" [7]. Л.І. Абалкін зазначає, що "економічною безпекою є стан економічної системи, що дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно, а також вирішувати соціальні завдання і за яких держава має можливість виробляти та проводити в життя незалежну економічну політику" [7].

Таким чином економічна безпека визначається, як стан національної економіки, при якому відбувається забезпечення і захист національних інтересів, стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, а так само проявляється здатність до розвитку і захист життєво важливих інтересів як суспільства, так і держави [40].

Структуру економічної безпеки можна розглянути з точки зору наступних критеріїв:

- просторового;
- соціально спрямованого;
- інформаційного;
- інноваційного;
- екологічного;
- критерію забезпеченості тим чи іншим ресурсом.

Просторовий критерій включає в себе чотири рівня масштабного впливу [7]

1. Світовий рівень впливу включає в себе міжнародну економічну безпеку.

Міжнародна економічна безпека - це комплекс міжнародних умов співіснування домовленостей та інституціональних структур, при якому кожному державі-члену світового співтовариства забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку, які не піддаючись зовнішньому і політичному тиску і розраховуючи на невтручання, розуміння і взаємоприйнятне і взаємовигідне співробітництво з боку інших країн [7].

Шлях до здійснення міжнародної економічної безпеки лежить через відмову від нав'язування моделей розвитку, від економічного та політичного примусу, через визнання права будь-якого народу на вибір власного шляху, через повагу до законності існування різних форм власності та інтересів [7].

2. Державний рівень має на увазі економічну безпеку країни.

Економічна безпека країни – це стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

3. Регіональний рівень розглядає економічну безпеку регіону [7].

Усі регіони стикаються з безліччю гострих та складних проблем – економічних, соціальних, етнополітичних, екологічних, більшою чи меншою мірою порушених кризовими явищами. До найважливіших з них можна віднести економічну реінтеграцію регіонів, стан транспортного комплексу, регіональний монополізм, регіональні економічні кризи та ін.

Таким чином, під економічною безпекою регіону розуміється здатність регіональних об'єктів протистояти кризовим ситуаціям, що викликається впливом зовнішніх та внутрішніх факторів на науково-виробничий та ресурсний потенціал та їх структуру, сферу обігу та інституційну інфраструктуру, соціальну сферу, рівень та якість життя людей [33].

4. Локальний рівень включає економічну безпеку підприємства.

Економічна безпека підприємства – стан юридичних, виробничих відносин та організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, при якому забезпечується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток [7].

Економічна безпека регіону характеризується здатністю його економіки функціонувати у режимі сталого розвитку задля забезпечення гідних умов життя населення, розвитку особистості, щоб протистояти дестабілізуючому впливу внутрішніх та зовнішніх соціально-економічних чинників.

Можна виділяти такі складові економічної безпеки регіону як:

- 1) фінансова (як стійкість фінансово-бюджетної системи задля забезпечення соціально-економічного розвитку регіону);
- 2) виробнича (що характеризується наявністю ресурсної бази та сформованої спеціалізації);
- 3) соціально-демографічна (що відображає розвиток регіонального ринку праці, рівні безробіття та соціальної диференціації суспільства, рівень бідності, культури, доступності освіти, медобслуговування, забезпечення житлом та інші);
- 4) продовольча (що відображає рівень забезпеченості якісними продуктами харчування у регіоні);
- 5) екологічна (що враховує рівень забруднення навколишнього середовища та витрати на їх ліквідацію).

Важливою проблемою щодо оцінки безпеки визнається вивчення соціально-економічних параметрів та умов впливу середовища. Найбільш вивченим на сьогоднішній день вважається національний рівень економічної безпеки, але соціально-економічна безпека та стійке її становлення визначається суб'єктами державного рівня, в тому числі і на муніципальному рівні.

В процесі практичної діяльності по реалізації інтересів об'єктивно виникають суперечності між індивідами, верствами суспільства, класами, державами в результаті їх взаємодії в ході громадського розвитку.

Протиріччя по різному виявляються в різних сферах життєдіяльності в залежності від конкретних умов, в яких здійснюється взаємодія тих чи інших об'єктів безпеки. Соціальні загрози виникають під впливом антагоністичних протиріч, що є результатом зіткнення конфронтаційних інтересів об'єктів безпеки – учасників суспільних відносин [7].

Поняття "загроза" має не менше значення в теорії національної безпеки, ніж категорія "життєво важливі інтереси". Своєчасне виявлення загроз та реагування на них з боку системи забезпечення національної безпеки мають першорядну важливість у практичній діяльності із захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави. Характер та рівень загроз визначають основні напрямки діяльності щодо їх попередження та локалізації, форми, способи, засоби та методи вирішення завдань забезпечення національної безпеки при раціональному використанні наявних обмежених ресурсів.

Загроза безпеки визначається як сукупність умов та факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави.

Загрози безпеки мають об'єктивний характер і виникають у результаті зіткнення інтересів індивідів, верств суспільства, класів, держав за її взаємодії у процесі розвитку.

Важливу роль у практичній діяльності щодо забезпечення національної безпеки відіграє класифікація загроз безпеці за певними критеріями на окремі види, що, безумовно, покращує організацію протидії загрозам з урахуванням їх особливостей. Найбільш важливими є такі критерії як:

- місцезнаходження джерела небезпеки;
- ступінь сформованості загрози;
- характер небезпеки;

- сфери та галузі людської діяльності;
- рівень суб'єктивних оцінок загроз.

Загроза національній безпеці (інтересам особистості, суспільства і держави) представляє собою посягання на інтереси. Загрози інтересам існують у кожній сфері життєдіяльності. Вони таяться поза і всередині особистості, суспільства та держави.

Стан вітчизняної економіки, недосконалість системи організації державної влади та громадянського суспільства, соціально-політична поляризація українського суспільства та криміналізація суспільних відносин, зростання організованої злочинності та збільшення масштабів тероризму, загострення міжнаціональних та ускладнення міжнародних відносин створюють широкий спектр внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці країни [5].

У сфері економіки загрози мають комплексний характер і обумовлені перш за все скороченням внутрішнього валового продукту, зниженням інвестиційної, інноваційної активності і науково технічного потенціалу, стагнацією аграрного сектора, розбалансуванням банківської системи, зростанням зовнішнього та внутрішнього державного боргу, тенденцією до переважання в експортних поставках паливно-сировинної та енергетичної складових, а в імпорتنих поставках – продовольства та предметів споживання, включаючи предмети першої необхідності [9].

Величезне значення має проблема класифікації внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці. Тому основними внутрішніми загрозами розвитку регіону вважають: глибоке соціальне розшарування населення; низькі темпи промислового та сільськогосподарського розвитку; не цільове використання бюджетних коштів; граничне безробіття; культ бюджетного утриманства; помилки у формуванні регіональної економічної політики. А зовнішніми загрозами є: виклики глобалізації; проникнення міжнародного тероризму; контрабандне ввезення та постачання; незаконна міграція; "брудні" зовнішні інвестиції та інші [29].

Таким чином, внутрішні та зовнішні загрози забезпечення економічної безпеки територіальних утворень слід розглядати як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів особистості, населення, територіального співтовариства і держави через оцінку факторів впливу на економічну безпеку об'єкта (регіону, муніципального освіти, промислового комплексу тощо), а також оцінку ризику здібності економічної безпеки об'єкта протистояти загрозам підвищення його господарського потенціалу

Стратегія національної безпеки України визначає, що пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є:

- "відстоювання незалежності і державного суверенітету;
- відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;
- суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України;
- європейська і євроатлантична інтеграція" [27].

"Реалізація цих пріоритетів забезпечуватиметься за такими напрямками:

- відновлення миру, територіальної цілісності та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях України на основі міжнародного права;
- здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення Російською Федерацією незаконної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь;
- продовження реалізації заходів із оборони та стримування, активного використання переговорних форматів та консолідації міжнародного тиску на Російську Федерацію як гарантії недопущення ескалації конфлікту з боку Росії, зменшення напруги та припинення Російською Федерацією збройної агресії;
- використання усіх наявних механізмів ООН, Ради Європи, ОБСЄ, інших міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки

України у протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України;

– розвиток відносин зі Сполученими Штатами Америки, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Канадою, Федеративною Республікою Німеччина, Французькою Республікою, сусідніми та іншими державами, а також із міжнародними організаціями для забезпечення міжнародної безпеки та протидії спільним викликам і загрозам, мінімізації їх впливу на Україну;

– повна імплементація Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого, модернізація її параметрів там, де необхідно, за результатами всебічного огляду досягнення цілей цієї угоди, з метою набуття повноправного членства України у Європейському Союзі;

– розвиток особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття повноправного членства України в НАТО;

– посилення спроможностей Збройних сил України, інших органів сектору безпеки і оборони; – сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір; – розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту;

– захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди; – забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту;

– посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

– розвиток державно-приватного партнерства" [27].

Стратегії національної безпеки на рівні з Конституцією України відводиться першочергове значення для органів державної влади під час процесу прийняття нормативно-правових актів та розроблення стратегій загальної державної політики. Цим документом визначаються питання не лише військового характеру, а й інформаційної, дипломатичної та економічної безпеки.

Існують загрози економічної та національної безпеки, пов'язані з диспропорцією у рівнях розвитку регіонів України. Вони повинні запобігати шляхом проведення раціональної державної регіональної політики, спрямованої на покращення координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємницької спільноти та інститутів громадянського суспільства.

Таким чином, економічна безпека регіону є одним із рівнів економічної безпеки, який можна розглянути у взаємодії з іншими рівнями, що, у свою чергу, ускладнює аналіз досліджуваного явища. Втім, економічна безпека регіону – це комплекс заходів, спрямованих на стійкий, постійний розвиток та вдосконалення економіки регіону, які передбачають механізм протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам. Звідси слід зазначити, що основою забезпечення економічної безпеки регіону буде протистояння цим загрозам, поступове покращення якості життя, раціональне використання ресурсів та факторів виробництва.

1.2. Типологія та характеристика загроз економічній безпеці регіону

Для початку слід зазначити, що загрози економічній безпеці становлять собою такі явища і процеси, які негативно впливають на економічний стан країни, обмежують економічні інтереси особистості, суспільства, держави, а також створюють небезпеку національним цінностям і національному способу життя.

Вони можуть проявлятися в різних формах і різновидах, в зокрема, як цілеспрямовані ворожі наміри і дії одних суб'єктів проти інших, що загрожують життєдіяльності людей в наслідок помилок, безвідповідальних дій, ризику, виклики, природні катаклізми, які завдають збитків природі і суспільству [14].

Поряд з цим варто відзначити, що В. Загашвілі вважає, що економічна загроза являє собою об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на соціальний організм, в результаті якого йому може бути завдано будь-якої шкоди, шкода, що погіршує його стан, що надає його розвитку несприятливу динаміку або параметри. А джерела загрози - це умови і чинники, які таять в собі і при певних умовах самі по собі або в різній сукупності виявляють ворожі наміри, шкідливі властивості, деструктивну природу [20].

У сучасній економічній літературі під економічною безпекою розуміється здатність, можливість та готовність економіки на основі ефективного управління забезпечити стабільність та стійке економічне зростання, задоволення потреб суспільства та захист національних інтересів у різних сферах від зовнішніх та внутрішніх загроз. У зв'язку з цим слід позначити зв'язок економічної безпеки з поняттями сталості та розвитку (економічного зростання). Якщо немає стабільного розвитку економіки, то буде неминуче різке скорочення можливостей її вираження, співвідношення до внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Внутрішні загрози - це нездатність до самозбереження і саморозвитку, слабкість інноваційного початку в розвитку, неефективність системи державного регулювання економіки, невміння знаходити розумний баланс інтересів при подоланні протиріч і соціальних конфліктів для знаходження найбільш безболісних шляхів розвитку суспільства.

Зовнішні небезпеки – це зміна кон'юнктури світових цін та зовнішньої торгівлі, різкі коливання курсу гривні, перевищення відпливу капіталу з його припливом (іноземні інвестиції); надмірна імпортна залежність, навантаження експорту сировинними товарами [22].

Сутність економічної безпеки регіону полягає у можливості та здатності його економіки поступово підвищувати якість життя населення на рівні загальноприйнятих стандартів, протистояти впливу внутрішніх та зовнішніх загроз при оптимальних витратах усіх видів ресурсів та використанні природних факторів, забезпечити соціально- економічну та суспільно-політичну стабільність регіону [32].

До основних критеріїв, що характеризують інтереси регіону у сфері безпеки, а також умови життя та розвитку для більшості населення відносять [9]:

- розширене відтворення економічної та соціальної інфраструктури регіону;
- межі критичної залежності регіону від ввезення найважливіших видів продукції першої потреби;
- забезпечення необхідного рівня обслуговування потреб населення на формування умов нормального життєзабезпечення населення регіону.

Аналіз становища в регіоні має спиратися на низку індикаторів економічної безпеки, що дозволяють виявити та оцінити майбутні загрози, а також реалізувати необхідний комплекс програмно-цільових заходів щодо зменшення рівня загроз.

Система загроз економічній безпеці представлена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Загрози економічній безпеці регіону

Загроза	Прояв дії загрози
Внутрішні загрози	
Висока зношеність основних виробничих фондів підприємств регіону	1) низька конкурентоспроможність на регіональному рівні; 2) неможливість ефективною кон'юнктурної диверсифікації виробництва устаткування; 3) висока вартість виробничої продукції, що обумовлена великими витратами на амортизацію обладнання.
Низька рентабельність регіональних промислових підприємств	1) вимушене скорочення виробництва; 2) зростання безробіття та соціальної напруженості в регіонах; 3) руйнування елементної основи загальної системи економіки

Продовж. табл. 1.1

Низький ступінь бюджетної підтримки економічного розвитку регіонів	1) неможливість реалізації бюджетних проектів розвитку виробництва і регіональної інфраструктури; 2) високий рівень розкрадання бюджетних коштів у різних рівнях адміністративного управління.
Зовнішні загрози	
Зростання ступеня залежності регіональних економічних систем від іноземного капіталу, від імпорту обладнання та продуктів харчування	1) зниження регіонального провадження; 2) шкоду здоров'ю населення, що вживає низькоякісні та генетично модифіковані продукти харчування.
Скорочення регіонального виробництва через нерентабельність та нездатність конкурувати на ринку товарів.	1) зростання безробіття; 2) деструктуризація економічної системи.
Розвиток тенденції регіонального економічного та соціально-політичного спрямування	1) зростання міжнаціональної напруженості, яка може призвести до значних конфліктів.

Джерело: сформовано автором

Регіональний рівень вирішення проблем передбачає вироблення певної регіональної політики економічної безпеки як частини загальної економічної політики. По суті регіональна політика економічної безпеки може бути централізованим виразом соціально-економічних інтересів регіону.

Говорячи про загрози економічній безпеці, слід вміти відрізняти їх від слабкості. Як відзначає С. Афонцев «часто дослідники ототожнюють слабкості із самими загрозами, хоча природа їх різна» [7]. Цю проблему він розглядає на прикладі міркування щодо продовольчої безпеки. Залежність від імпорту продуктів харчування свідчить про слабкість та кризовий стан агропромислового комплексу.

Загрози, що впливають на економічну безпеку регіону, як уже зазначено вище, представлені як зовнішні та внутрішні загрози. До внутрішніх мікроекономічні та мезоекономічні, а до зовнішніх загроз відносять макроекономічні та мегаекономічні.

Загрози, які мають мікроекономічний характер зазвичай пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання, які у свою чергу розташовані на території регіону. Загрози мезоекономічних рівня виникають в результаті прорахунків в області макроекономічної політики і охоплюють господарський комплекс території в цілому.

У макроекономічному рівні, загрози представляють відсутністю цілісності політики в відношенні регіонів, що викликає зусилля регіональної соціально-економічної диференціації.

Що стосується мегаекономічних загроз, то вони обумовлені ускладненням геополітичної обстановки і наростанням ймовірності міждержавних конфліктів, збільшенням державного зовнішнього боргу, відтоком капіталу за кордон, зниженням золотовальтних резервів країни, витісненням вітчизняних товаровиробників з міжнародного і національного ринків, що сприяє потягу втрат зовнішньоекономічних позицій України і негативно відображає становище регіонів та благополуччя їх населення [11].

Ряд авторів вважають, що загрози економічній безпеці регіону потрібно об'єднувати не лише за природою ставлення до регіонів, а й за сферами впливу на ці групи:

- зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні;
- внутрішні загрози у реальному секторі та соціальній сфері.

На думку деяких дослідників, загрози економічній безпеці регіону слід розділяти за джерелами виникнення на природно-екологічні, техногенно-природні, антропогенно-соціальні.

Також можна виділити наступне угруповання загроз економічній безпеці регіону за видами діяльності індивідуума на:

- політичні;
- економічні;
- соціальні;
- наукові;
- правові;

- демографічні.

Деякі автори класифікують загрози економічній безпеці регіону розподілом їх залежно від масштабу наслідків на:

- приватні, які порушують життєдіяльність конкретного індивіда;
- локальні, що впливають розвиток певної адміністративно-територіальної одиниці;
- загальні, позначається на діяльності багатьох економічних суб'єктів.

Існує розподіл загроз економічній безпеці регіону на прямі та непрямі, первинні та вторинні, загальні та специфічні, довготривалі та короточасні, приховані та явні [9].

Різноманітність класифікаційних ознак, що характеризують види загроз економічній безпеці регіону, може бути об'єднана у дві основні групи:

1. Дескриптивна (відтворює узагальнюючі риси небезпеки);
2. Атрибутивна (відбиває якісні особливості кризових явищ, зумовлені різноманіттям їх джерел виникнення, термінами впливу, що змінюються).

Варто зазначити, що в даний час практично всі регіони стикаються з безліччю гострих та складних проблем, таких як економічні, соціальні, етнополітичні, екологічні та інші [9].

На думку В. Сенгачова, серед регіональних аспектів особливе значення мають такі проблеми:

- сепаратизм, що призводить до руйнування соціально-економічного та технологічного простору, що склався, сировинних, товарних та інформаційних потоків;
- розвиток депресивних регіонів;
- формування нових полюсів та регіональних центрів зростання [7].

Регіонам слід вирішувати питання використання та освоєння природних ресурсів, розвитку торгівлі, сфери послуг, інфраструктури регіонального та локального значення, використання нерухомості, підтримки правопорядку, розвитку спеціальних форм культури, освіти та охорони

здоров'я самостійно. У свою чергу необхідно зберігати єдине військово-політичний та соціально- економічний простір, що забезпечує безперешкодне переміщення товарів, сировини, трудових ресурсів [31].

А. Кір'янов визнає, то що економічна система регіональної безпеки полягає в виконанні заходів, що перешкоджають появі і здійсненні небезпек з метою регіональної економіки в загальному, економічного становища населення різних господарських суб'єктів. Цей комплекс заходів створений для забезпечення:

- безпеку життєдіяльності (мінімальний рівень життя, життєво важливі постачання, безперебійне функціонування інфраструктури, наповнення регіональних бюджетів);
- економічну безпеку в довгостроковому аспекті (запобігання витоку і забезпечення стійкості капіталу, регулювання руху робочої сили, усунення перешкод для розвитку бізнесу, стійкість і зростання податкової бази, розвиток інфраструктури, перешкоджання розвитку тіньової економіки, запобігання залежності від одного джерела ресурсів, усунення диспропорцій розвитку окремих територій та нерівності доходів населення, контроль за використанням природних ресурсів);
- економічну безпеку органів управління (зниження бюджетних ризиків, перешкоджання корупції у сфері управління, контроль за виконанням функцій управління) [31].

Під регіональною кризовою ситуацією розуміється негативна зміна у відтворювальних економічних процесах, соціальній сфері та екології регіону, які загрожують несприятливими наслідками здоров'ю населення, політичної стабільності.

Кризовий економічний стан соціальної сфери регіонів може сформуватися під впливом процесів та явищ, які здатні створити загрози економічній безпеці держави:

- деформація територіальної структури та міжрайонних зв'язків, викликаних загальною кризою економіки країни, і виникли

невідповідностями територіальних пропорцій, що склалися, вимогам та умовам ринкової економіки;

- низький рівень конкурентоспроможності окремих галузей та підприємств регіонального господарства, викликаний їхньою технічною відсталістю, неефективністю споживання сировини, палива та енергії високою енергоємністю та матеріаломісткістю виробництва, низькою якістю продукції при високих витратах виробництва;

- порушення нормальних процесів відтворення суспільного продукту та населення;

- високий рівень монополізації окремих виробництв, їх концентрація в обмеженій кількості районів, що породжує регіональний монополізм;

- низький рівень для задоволення платоспроможного попиту розвитку виробничої та соціальної інфраструктури;

- зниження рівня науково-технічного потенціалу регіонів;

- уповільнення у формуванні інституційної інфраструктури та регіональних ринків товарів, праці та капіталу;

- відставання у розвитку мінерально-сировинної бази, у прирості розвіданих запасів корисних копалин;

- критичний рівень використання природних ресурсів, природоохоронної діяльності та екологічної безпеки;

- спад виробництва, що викликає високий рівень безробіття та низький рівень життя людей;

- посилення територіальної диференціації рівнів економічного та соціального розвитку;

- ослаблення інститутів влади, недостатньо чіткий поділ повноважень та відповідальності між органами управління, суб'єктами державної влади та місцевими органами управління;

- неефективна податкова та бюджетно-кредитна системи (включаючи регіональні податки та місцеві фінансово-кредитні установи);

- ускладнення криміногенної обстановки;

- підвищення конкуренції імпортованих товарів та залежності від їх поставок;
- зниження структури експорту, збільшенням у ній частки сировинних продуктів;
- розвиток зовнішніх економічних зв'язків прикордонних районів на шкоду внутрішньодержавним зв'язкам та інтересам, економічній та національній безпеці [7].

Таким чином у параграфі розглянуто характеристику загроз економічній безпеці регіонів: зовнішніх загроз (джерело яких знаходиться за межами регіону) та внутрішніх загроз (джерело яких знаходиться у самому регіоні). Що стосується класифікаційних ознак, то їх можна об'єднати в дві основні групи, а саме дескриптивна, яка відтворює узагальнюючі риси небезпеки і атрибутивна, що відображає якісні особливості кризових явищ, обумовлені різноманіттям їх джерел виникнення, змінюються термінами впливу.

1.3. Методи оцінки стану економічної безпеки регіону та засади формування механізму управління економічною безпекою регіону

В даний час оцінка рівня економічної безпеки регіону набуває важливого значення, оскільки вона визначає можливість реалізації національно-державних інтересів, стійку дієздатність суб'єктів господарювання, гідні умови життєдіяльності населення, можливість інтеграції з економікою країни та показує регіональну незалежність [9].

Оцінка стану економічної безпеки регіону проводиться за допомогою критеріїв оцінки та індикаторів, розроблених у статистиці та різних галузях науки. Дані значення показників мають враховувати специфіку та особливості розвитку регіонів спільно з наявними параметрами в цілому для країни. Однак, що не рекомендується застосовувати одні і ті ж методи оцінки для країни і її суб'єктів.

Для того, щоб визначити рівень економічної безпеки регіону використовуються такі методи як:

- спостереження основних макроекономічних показників та порівняння їх з пороговими значеннями (представлений метод використовувався С. Глазьевим) [41];
- метод експертної оцінки визначення територій за рівнем загроз [22];
- оцінка темпів економічного зростання регіону на основі макроекономічних показників та динаміки їх зміни;
- методи прикладної математики, а також статистичного аналізу [22].

Першорядною проблемою при використанні методу спостереження основних макроекономічних показників визнається виявлення тих показників, порівняння яких із пороговими значеннями дає комплексну оцінку стану економіки регіону, виділивши небезпечні тенденції. У своє методикою С. Глазьев визначив 22 основних показника, серед яких: ВРП, частка обробної промисловості в загальному об'ємі виробництва регіону, обсяг інвестицій в% до ВРП, витрати на наукові дослідження, тривалість життя населення, рівень безробіття, рівень інфляції, обсяг зовнішнього і внутрішнього боргу та інше [41].

Досить часто використовуються методи експертної оцінки. Зважаючи на те, що на їх основі відбувається оцінка інтегрального показника надійності регіону або оцінка регіонального ризику.

Зважаючи на те, що єдина система показників для аналізу регіональної економічної безпеки відсутня, багато вчених висувають свої критерії.

Критерій економічної безпеки представляє собою оцінку стану економіки зі сторони важливих процесів, в яких відбивається сутність економічної безпеки [18].

Критерій оцінки безпеки економіки представляють собою оцінку:

- ресурсного потенціалу та можливостей його розвитку;
- рівня ефективності використання ресурсів, капіталу та праці та його відповідності до рівня найбільш розвинених країн, а також до рівня, при

якому загрози зовнішнього та внутрішнього характеру зводяться до мінімуму;

- конкурентоспроможності економіки;
- цілісності територій та економічного простору;
- суверенітету, незалежності і можливості протистояння загрозам;
- соціальної стабільності та умов запобігання та вирішення соціальних конфліктів [18].

Концепція ознак економічної безпеки передбачає сукупність характеристик, згідно з якими формуються граничні значення. Високий ступінь безпеки буде досягатися в тому випадку, коли всі без винятку показники виявляться в межах можливих меж власних граничних значень.

Крім методики С. Глазьева, слід виділити інші способи оцінки регіональної економічної безпеки.

Наприклад, Н.В. Дюженкова розглядає у своїй роботі три варіанти рейтингової оцінки регіональної економічної безпеки. У їх основі є система блоків показників, яка характеризує сфери життя суспільства, з якої і виводиться інтегральний показник [7].

При застосуванні першого варіанта методики рейтингової оцінки під «сумою місць» розуміють кількість балів, яке присвоєно конкретному об'єкту дослідження за показником, що характеризує, у відповідність до місця, яке отримано тим чи іншим об'єктом при ранжируванні за цим показником. Кінцеве ранжування проведено з урахуванням показника, що визначається представленими способами:

- 1) як сума балів у всій сукупності показників;
- 2) як сума місць, які зайняті об'єктом по кожного блоку показників;
- 3) як сума місць, які зайняті об'єктом у кожному блоку показників з урахуванням значимості в кожному із них.

Другий варіант виходить з розрахунку інтегрального показника з допомогою модифікації методу найменших квадратів. При цьому об'єкт з

найкращим станом економічної безпеки має мати найменше значення суми квадратів і кореня з цього числа (середньоквадратичного відхилення).

Третій варіант методики ґрунтується на сукупності методів «суми місць» та найменших квадратів. В основі цього методу лежить облік значущості виділених складових економічної безпеки. На початковому етапі з використанням методу найменших квадратів визначаються ранги всіх об'єктів за всіма складовими. Потім розраховується інтегральний показник шляхом підсумовування рангів об'єкта з урахуванням значення показників. Вагові коефіцієнти блоків показників визначаються з допомогою експертів [22].

Основний недолік даного методу полягає в об'ємному наданні розрахунків та суб'єктивності оцінок, дефіциті аналізу певних сфер економіки регіону, ризиків, які дозволяють ухвалити управлінські рішення для усунення впливів, що дестабілізують.

Розглядаючи методику А.І. Татаркіна [7] можна встановити, що основою в оцінці економічної безпеки є стійкість до кризових ситуацій. Надана система показників поділяється на три значні блоки, що поділяються на окремі підгрупи показників, що характеризують різні сфери соціально-економічних відносин [7]:

- показники, які характеризують здатність економіки до стабільного зростання;
- показники, які характеризують здатність забезпечення прийняттого рівня існування на території;
- показники, які характеризують здатність збереження балансу між природою та людиною на території [7].

У першому блоці показників характеризуються представлені системи: динамікою зміни ВВП на території, інвестиційної, виробничої, науково-технічної, зовнішньоекономічної, фінансової та енергетичної безпеки.

Другий блок розглядає соціальну, демографічну та продовольчу безпеку спільно з питаннями виключення криміналізації суспільства та сфер фінансової та господарської діяльності на території.

Оцінку стану регіональної економічної безпеки О.І. Татаркіна запропонував робити, розглядаючи деякі показники (кількісні характеристики, які використовують для докладного аналізу стану території) у динаміці та порівнювати їх із середніми значеннями по Україні, а інші (інтегральні показники кризової ситуації) порівнювати з їхніми граничними значеннями. У представленій методиці він виділяє 7 станів економічної безпеки: нормальний, передкриза 1 (початковий), передкриза 2 (розвивається), передкриза 3 (критична), криза 1 (нестабільна), криза 2 (загрозлива), криза 3 (надзвичайна), на кожне у тому числі присвоюється конкретна бальна «ка». Далі визначається загальна середньоарифметична бальна оцінка ступеня кризовості різних сфер економіки регіону та порівнюється зі спектрами бальних оцінок. У зв'язку з цим можна зробити загальний висновок про стан економічної безпеки регіону в цілому [7].

Інші дослідники також намагаються оцінити стан економічної безпеки регіону, використовуючи методи математичного аналізу шляхом формування регресійних статистичних моделей, що не завжди може бути надійним інструментом для аналізу.

Отже, з метою оцінки рівня економічної безпеки застосовують різноманітні методи. Наведені у цій роботі методи розрахунку є частиною всього комплексу існуючих на сьогоднішній день методів, які у свою чергу були розроблені вченими та економістами. Перевага буде у того методу, який здатний бути застосованим у рамках певного регіону зі своїми відмінними рисами та темпами розвитку.

Стосовно механізму управління економічною безпекою регіону, то його функціонування визначається такими положеннями:

- створення загальної інформаційної сукупної бази даних (комплексу індикаторів);

- опис основних загроз та вироблення низки напрямів з їхньої нейтралізації;
- координація та організаційне планування діяльності органів місцевого самоврядування, держустанов у регіоні, організація соціального спрямування, антикризового управління;
- включення в практичну діяльність основних принципів у систему органів влади в контексті їхньої професійної поведінки як антикризових керуючих;
- включення загальних стандартів до системи антикризового регулювання;
- створення низки напрямів, заснованих на розвитку проблемних областей у кожному конкретному регіоні.

Метою формування такого механізму на регіональному рівні є оцінювання набору порогових значень та індикаторів факторів в умовах кризи та загроз у регіонах, а також їх вплив на економічну безпеку на регіональному рівні, їх аналіз та моніторинг факторів, що впливають на показники, на основі яких згодом мають бути розроблені комплексні програмно-цільові програми у системі забезпечення економічної безпеки регіону. При цьому застосовується експертиза управлінських рішень щодо низки фінансових напрямів з метою регіональної економічної безпеки.

Механізм забезпечення економічної безпеки формується за умови виділених наперед загроз економічної безпеки та їх систематизації через ступінь впливу на зростання регіону в цілому.

У таких умовах механізм забезпечення економічної безпеки на різних рівнях економіки становить комплексну систему складових, у тому числі інструментів в організаційно-економічному аспекті, певних управлінських рішень та форм аудиту, а також вибір заходів щодо запобігання, нейтралізації та виключення загроз, визначених спеціальними службами, самим створення внутрішнього середовища, що перешкоджає їх виникненню.

У результаті цей механізм можна подати у вигляді рисунка 1.2.

Рис. 1.2. Організаційно-управлінський механізм забезпечення економічної безпеки регіону

Джерело: побудовано автором

Таким чином, у стратегічних межах стійкості регіональної економічної безпеки стає необхідним вирішення низки певних аспектів, насамперед зростання рівня довіри до управлінської діяльності регіональних органів влади, вибір способів залучення масових верств населення для вирішення економічних питань, ефективна боротьба з корупцією та криміналістичною складовою у регіонах.

Резюмуючи, можна сказати, що зміцнювати економічну безпеку на регіональному рівні необхідно через комплексний розвиток державного управління економічного спрямування за рахунок вироблення концепцій та інформаційних нормативних актів через систему планування регіональних та

територіальних засад, створення єдиної контрольної функції над найважливішими ризиками, у тому числі формування активної валютної, грошово-кредитної політики держави, націленої на заміщення імпортних товарів та підтримку окремих галузей економіки; розвиток перспективних технологій загального та спеціального характеру, а також створення елементів захисту регіональної економіки від протистоянь окремих негативних елементів та їх протистояння.

Таким чином, нами розглянуто теоретичні та методологічні підходи щодо дослідження економічної безпеки регіону та механізму управління нею. Визначено, що економічна безпека регіону – це стан економічної системи регіону, за якого вона здатна адекватно реагувати та протистояти всім загрозам: як зовнішнім, так і внутрішнім. Визначено місце економічної безпеки у системі національної безпеки держави. Сформовано механізм управління економічною безпекою регіону.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна характеристика та аналіз основних показників економічного розвитку Кіровоградської області

Кіровоградська область розташована в центральній частині України і займає площу 24,6 тис кв. км (4,1% території України).

Межує Кіровоградська область з Черкаською, Дніпропетровською, Полтавською, Миколаївською, Одеською та Вінницькою областями. В області проживає 362,2 тис. населення.

Географічне розташування Кіровоградської області у центрі України та наявна мережа доріг загального користування створюють потенційні можливості для розвитку міжрегіональної співпраці.

Область поділяється на 21 район, 4 міста обласного значення, 24 об'єднані територіальні громади. У складі районів та міст обласного значення: 21 районна рада, 4 міські ради міст обласного значення, 8 міських рад міст районного значення, з яких 3 є центрами об'єднаних територіальних громад, 27 селищних рад, 336 сільських рад. Всього в області налічується 1030 населених пунктів, з них –12 міст, 27 селищ міського типу та 991 сільський населений пункт.

Помірно-континентальний клімат області та земельні ресурси Кіровоградської області створюють потенційні можливості для розвитку агропромислового виробництва та зеленого туризму.

Завдяки наявним мінерально-сировинним ресурсам Кіровоградської області є всі потенційні умови для створення нового виробництва, реалізації будівельних матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів тощо. Лісові ресурси і природний потенціал Кіровоградської області створюють потенційні умови

для створення лісових насаджень, деревообробних підприємств, виробництво продукції із деревини, туристичних об'єктів та зон відпочинку [1].

У 2020 р. індекс сільськогосподарської продукції склав 106,7% у порівнянні з 2019р. Індекс сільськогосподарської продукції по підприємствах складає 110,6%, а індекс сільськогосподарської продукції по господарствах населення – 100,7%. За 2020р. індекс продукції рослинництва склав 107,9%. Індекс продукції рослинництва по підприємствах складає 110,6%, індекс продукції рослинництва господарствах населення – 102,2%. У 2020р. індекс продукції тваринництва становив 100,4%, індекс продукції тваринництва по підприємствах – 111,4%, індекс продукції тваринництва по господарствах населення – 97,2%.

Структуру сільського господарства за видами продукції відображено в табл. 2.1. [8].

Таблиця 2.1

**Структура продукції сільського господарства за її видами,
у відсотках до загального обсягу**

Види продукції	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Продукція рослинництва	82,3	83,9	81,5	84,5	89,4	7,1
Культури зернові та зернобобові	31,6	32,6	29,0	31,8	38,3	6,7
Культури технічні	39,5	39,6	38,5	40,3	44,1	4,6
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	10,1	9,9	11,1	9,9	5,6	-4,5
Культури плодові та ягідні, виноград	1,1	1,1	1,4	1,4	0,7	-0,4
Інша продукція та зміна обсягів незавершеного виробництва	0,0	0,7	1,5	1,1	0,7	0,7
Продукція тваринництва	17,7	16,1	18,5	15,5	10,6	-7,1
Вирощування сільськогосподарських тварин	7,2	6,7	7,6	6,3	4,1	-3,1
Молоко	7,4	6,6	7,7	6,4	3,8	-3,6
Яйця	2,1	1,8	2,0	1,7	1,9	-0,2
Вовна	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0
Інша продукція	1,0	1,0	1,2	1,1	0,8	-0,2

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Як видно з табл. 2.1, основна частка сільського господарства залишається за продукцією рослинництва, і у 2020 р. склала 89,4%. Частка

продукції тваринництва була дещо вищою у 2018 р., проте значно впала у 2020 р., і склала 10,6%. Тому розвиток тваринницької галузі бажано розвивати.

Індекс сільськогосподарської продукції характеризує динаміку ВДВ сільськогосподарського виробництва у фактичних цінах. В табл. 2.2 представлені індекси сільськогосподарської продукції в розрізі міст та районів області в динаміці років [8].

Таблиця 2.2

**Індекси сільськогосподарської продукції підприємств
по містах та районах області, у відсотках**

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Кіровоградська область	95,1	110,5	79,8	127,1	110,7	15,6
м.Кропивницький	78,3	к	к	к	к	-
м.Знам'янка	108,5	91,4	к	к	к	-
м.Олександрія	102,6	к	к	к	к	-
м.Світловодськ	75,0	к	к	к	-	-
райони						
Благовіщенський	85,2	115,2	87,9	123,5	109,5	24,3
Бобринецький	101,2	93,2	76,2	149,1	111,9	10,7
Вільшанський	74,5	121,0	66,8	137,6	105,7	31,2
Гайворонський	84,2	117,1	76,9	140,2	103,9	19,7
Голованівський	96,2	109,4	68,8	146,3	104,9	8,7
Добровеличківський	72,3	134,2	67,6	166,3	101,3	29,0
Долинський	94,1	105,7	94,1	107,9	127,1	33,0
Знам'янський	130,5	94,8	82,9	110,6	112,1	-18,4
Компаніївський	99,8	102,2	95,4	115,6	108,6	8,8
Кропивницький	99,1	98,6	75,0	130,2	112,2	13,1
Маловисківський	86,7	122,1	70,1	154,8	104,0	17,3
Новгородківський	80,3	124,7	87,5	111,9	125,3	45,0
Новоархангельський	87,7	126,9	74,9	127,3	106,6	18,9
Новомиргородський	83,3	118,9	70,9	140,2	106,0	22,7
Новоукраїнський	81,2	128,3	71,7	149,3	100,6	19,4
Олександрівський	123,1	110,6	82,5	130,8	97,2	-25,9
Олександрійський	103,3	104,9	89,5	108,2	128,2	24,9
Онуфріївський	106,8	103,6	79,4	121,2	113,4	6,6
Петрівський	103,2	105,5	91,9	104,6	120,2	17,0
Світловодський	113,9	101,0	80,3	111,7	112,2	-1,7
Устинівський	97,3	99,1	90,0	112,1	121,5	24,2

*Символ (к) – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Виробництво культур сільськогосподарських у динаміці років відображено в табл. 2.3. Як видно з табл. 2.3, виробництво культур зернових та зернобобових впало в 2018 р. Найбільше буряку цукрового фабричного було вироблено в 2017 р. А от уже виробництво соняшника в динаміці років почало зростати. Картоплі найбільше було вироблено в 2017 р. Виробництво культур овочевих стрімко не коливається, але дещо плавно зростає.

Таблиця 2.3

Виробництво культур сільськогосподарських, тис. т

Назви культур	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Культури зернові та зернобобові	3313,9	3725,8	2858,0	3763,2	4346,6	1032,7
Буряк цукровий фабричний	483,3	657,5	586,2	389,4	483,6	0,3
Соняшник	1170,1	1293,8	1091,9	1458,7	1540,3	370,2
Картопля	525,5	603,4	559,9	575,8	503,1	-22,4
Культури овочеві	234,8	233,9	243,2	257,6	260,9	26,1

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Загальний обсяг виробництва м'яса (у забійній масі) у господарствах усіх категорій у 2020 р. становив 50,0 тис. т, що є менше на 1,2 тис. т в 2019 р.

Обсяг вирощування сільськогосподарських тварин у підприємствах у 2020 р. становив 21 тис. т. Вирощування великої рогатої худоби склало 3,4 тис. т, свиней – 17,3 тис. т. Відношення загального обсягу вирощування сільськогосподарських тварин до обсягу їх реалізації на забій становило 101,7%.

Середні ціни продукції сільського господарства, яка реалізована підприємствами відображені у табл. 2.4 [8]. Як бачимо з даних табл. 2.4, упродовж 2016-2020 рр. відбулося зростання середніх цін від реалізації за такими видами сільськогосподарської продукції, як культури зернові та зернобобові (на 1032,5 грн за т), картопля (на 3799,4 грн за т), сільськогосподарські тварини у живій масі (на 11939,1 грн за т), молоко (на 4096,4 грн за т). Суттєво знизилися середні ціни на гречку (на 3202,4 грн за

т), культури овочеві (на 5776,6 грн за т), культури плодові та ягідні (на 3502,7 грн за т), буряк цукровий фабричний (на 210,1 грн за т).

Таблиця 2.4

**Середні ціни продукції сільського господарства,
яка реалізована підприємствами**

(грн за т)

Продукція	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Культури зернові та зернобобові	2893,4	3522,7	3886,8	4402,4	3925,9	1032,5
у тому числі						
пшениця	3044,5	3363,0	4004,4	4764,7	4222,6	1178,1
жито	2220,0	2896,1	3144,5	3082,4	3968,0	1748,0
кукурудза	2817,6	3611,2	3805,5	4118,0	3762,3	944,7
ячмінь	2577,4	3010,8	3581,1	4755,0	3825,5	1248,1
овес	2248,0	3258,8	3464,9	3559,5	3878,6	1630,6
просо	2933,4	2644,2	3309,0	7594,6	5871,1	2937,7
гречка	9256,6	13471,1	11606,1	5530,5	6054,2	-3202,4
зернобобові	5108,6	6445,9	5837,7	5366,0	5130,3	21,7
Культури олійні	7635,2	8543,9	8919,3	9092,6	8326,3	691,1
Буряк цукровий фабричний	825,2	931,9	914,7	626,8	615,1	-210,1
Картопля	3413,5	3672,1	4185,1	4642,6	7212,9	3799,4
Культури овочеві	10088,5	5719,2	3245,8	3967,9	4311,9	-5776,6
Культури плодові та ягідні	10785,8	5596,2	9401,2	3860,1	7283,1	-3502,7
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	22752,5	21574,6	31996,9	36235,2	34691,6	11939,1
Молоко	4204,4	5429,7	7152,1	7670,5	8300,8	4096,4
Яйця, грн за тис. шт	987,7	1814,3	1419,5	2800,9	1166,4	178,7

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Загальна посівна площа сільськогосподарських культур з кожним роком потрохи розширюються (табл. 2.5) [8].

Найвагоміше збільшення посівних площ відбулося щодо посівів соняшнику, ріпаку, пшениці, кукурудзи, зернових та зернобобових культур. Натомість, зменшувалися площі посівів ячменю, сої, кормових культур, технічних культур.

Таблиця 2.5

Посівні площі культур сільськогосподарських, тис. га

Культури	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Культури сільськогосподарські	1680,5	1692,7	1696,6	1702,9	1703,5	23,0
Культури зернові та зернобобові	811,7	813,2	818,0	832,1	863,6	51,9
Зернові озимі	387,1	343,9	320,3	354,9	393,0	5,9
пшениця	305,3	270,8	262,7	294,1	319,2	13,9
жито	0,8	0,5	0,6	0,4	0,4	-0,4
ячмінь	81,0	72,6	57,0	60,0	73,4	-7,6
Зернові ярі	424,6	469,3	497,7	477,2	470,6	46,0
у тому числі						
пшениця	3,1	4,0	3,7	4,9	3,4	0,3
ячмінь	71,6	69,7	63,5	61,1	54,6	-17,0
овес	1,6	0,8	0,5	0,4	0,3	-1,3
кукурудза на зерно	325,9	367,5	397,7	373,9	385,0	59,1
просо	3,2	3,0	1,6	1,5	2,8	-0,4
гречка	3,2	4,6	4,1	1,9	0,9	-2,3
зернобобові	11,3	16,4	22,6	27,4	16,3	5,0
Культури технічні	761,5	772,4	765,1	760,4	734,6	-26,9
у тому числі						
буряк цукровий фабричний	13,6	17,1	15,3	10,7	10,0	-3,6
соняшник	546,1	577,8	553,2	590,6	569,3	23,2
соя	175,8	151,8	159,8	115,6	93,4	-82,4
ріпак і кольза	23,7	23,4	35,7	42,0	60,7	37,0
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	60,8	61,4	65,7	65,4	63,2	2,4
у тому числі						
картопля	40,2	40,8	43,8	43,5	41,9	1,7
культури овочеві відкритого ґрунту	16,7	17,0	18,4	18,2	17,8	1,1
Культури кормові	46,5	45,7	47,6	45,0	42,0	-4,5
у тому числі						
коренеплоди кормові	5,5	5,5	5,9	5,9	5,3	-0,2
кукурудза кормова	7,2	7,6	8,3	5,9	5,8	-1,4
трави однорічні	13,6	13,1	13,4	13,6	11,6	-2,0
трави багаторічні	16,9	16,4	16,8	16,3	16,0	-0,9

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Отже, в динаміці років відбувається перерозподіл посівних площ по зернових та зернобобових культурах, технічних культурах, висадці картоплі, овочевих та баштанних культур та кормовим культурам.

Загальне виробництво культур сільськогосподарських по підприємствах та господарствах населення представлено у табл. 2.6 [8].

Таблиця 2.6

Виробництво сільськогосподарських культур, тис. т

Культури	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Культури зернові та зернобобові	3313,9	3725,8	2858,0	3763,2	4346,6	1032,7
Зернові озимі	1360,3	1367,1	1054,2	1252,7	1675,1	314,8
пшениця	1125,1	1113,8	894,1	1068,3	1402,4	277,3
жито	2,1	1,6	2,0	1,2	1,2	-0,9
ячмінь	233,1	251,7	158,1	182,3	271,5	38,4
Зернові ярі	1953,6	2358,7	1803,8	2510,5	2671,5	717,9
у тому числі						
пшениця	7,5	12,0	9,0	14,5	10,9	3,4
ячмінь	176,0	196,8	164,8	142,2	161,2	-14,8
овес	3,5	2,2	1,4	0,8	0,7	-2,8
кукурудза на зерно	1702,8	2071,3	1568,3	2268,7	2419,1	716,3
просо	7,6	5,6	2,3	2,4	5,4	-2,2
гречка	3,7	5,2	2,7	2,1	1,3	-2,4
зернобобові	23,9	51,6	42,5	44,7	35,0	11,1
Буряк цукровий фабричний	483,3	657,5	586,2	389,4	483,5	0,2
Соняшник	1170,1	1293,8	1091,9	1458,7	1540,3	370,2
Соя	290,3	278,8	179,2	196,2	171,1	-119,2
Ріпак і кольза	49,3	63,3	86,4	98,5	149,2	99,9
Картопля	525,5	603,4	559,9	575,8	503,1	-22,4
Культури овочеві	234,8	233,9	243,2	257,6	260,8	26,0
Коренеплоди кормові	115,5	123,9	124,0	127,1	119,6	4,1
Кукурудза кормова	156,9	159,6	130,4	143,7	153,2	-3,7
Трави однорічні на сіно	37,5	39,9	41,1	41,1	52,4	14,9
Трави багаторічні на сіно	62,9	67,4	63,1	70,3	70,8	7,9
Культури плодові та ягідні	28,5	28,1	31,7	37,9	29,6	1,1

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Виробництво культур зернових та зернобобових у розрізі міст і районів області представлено в табл. 2.7 [8].

Аналізуючи виробництво зернових та зернобобових культур, відзначимо, що стрімко зростає виробництво соняшника, овочеві культури повільно, проте теж зростають. Виробництво цукрового фабричного буряку у 2017 р. становило 657,5 тис. т, а потім з кожним роком почало спадати, і у 2020 р. виробництво становило лише 483,5 тис. т.

Таблиця 2.7

**Виробництво зернових та зернобобових культур по містах та
районах Кіровоградської області, тис. ц**

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Кіровоградська область	33139,0	29825,9	22230,2	30376,3	34577,5	1438,5
м.Кропивницький	0,4	—	—	—	—	—
м.Знам'янка	0,9	—	—	—	—	—
м.Олександрія	1,2	—	—	—	—	—
м.Світловодськ	0,9	—	—	—	—	—
райони						
Благовіщенський	1312,1	953,9	686,6	967,5	1079,4	-232,7
Бобринецький	887,2	548,8	397,3	524,6	588,5	-298,7
Вільшанський	936,8	688,1	525,2	627,4	747,5	-189,3
Гайворонський	1196,1	1000,7	711,3	1087,9	1111,6	-84,5
Голованівський	1584,0	1616,6	1117,6	1609,0	1828,3	244,3
Добровеличківський	1739,9	1862,6	1050,9	2102,7	2076,8	336,9
Долинський	1439,6	1023,4	871,1	905,3	1222,6	-217,0
Знам'янський	3056,9	2257,7	1564,5	2018,2	2536,2	-520,7
Компаніївський	1152,1	848,9	692,1	962,6	1032,8	-119,3
Кропивницький	2041,7	2055,5	1401,1	1814,2	2203,4	161,7
Маловисківський	1384,5	1654,2	926,5	1689,6	1980,9	596,4
Новгородківський	1188,1	882,2	788,7	891,3	1271,9	83,8
Новоархангельський	1544,6	1527,8	1121,0	1510,9	1607,0	62,4
Новомиргородський	1186,2	1480,2	871,5	1601,1	1819,7	633,5
Новоукраїнський	2575,9	2785,9	1722,7	3095,4	3132,2	556,3
Олександрівський	1307,7	1723,6	1417,4	2198,7	1893,2	585,5
Олександрійський	3138,0	2643,4	2579,7	2607,9	3660,1	522,1
Онуфріївський	1497,7	904,9	809,0	894,5	1230,0	-267,7
Петрівський	1697,6	1322,5	1200,7	1386,7	1608,1	-89,5
Світловодський	1260,4	1325,4	1073,4	1095,1	1010,1	-250,3
Устинівський	1008,5	719,6	701,9	786,7	937,2	-71,3

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Виробництво соняшнику по підприємствах у розрізі міст і районів області відображено в табл. 2.8 [8].

Таблиця 2.8

Виробництво соняшнику по містах та районах, тис. ц

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Кіровоградська область	11700,9	10034,0	8143,8	10934,2	11713,2	12,3
м.Кропивницький	0,0	—	—	—	—	—
м.Знам'янка	0,0	—	—	—	—	—
м.Олександрія	0,0	—	—	—	—	—
м.Світловодськ	0,1	—	—	—	—	—
райони						
Благовіщенський	404,2	306,6	289,9	332,6	381,5	-22,7
Бобринецький	1436,7	579,1	453,8	708,5	770,4	-666,3
Вільшанський	229,0	312,7	170,0	288,4	271,6	42,6
Гайворонський	206,2	217,5	178,6	274,3	278,0	71,8
Голованівський	524,3	401,8	307,2	465,7	456,2	-68,1
Добровеличківський	622,3	708,2	477,6	745,8	770,5	148,2
Долинський	740,1	628,2	586,4	632,3	787,3	47,2
Знам'янський	487,4	441,5	419,2	461,9	418,6	-68,8
Компаніївський	587,7	457,4	448,9	534,0	548,6	-39,1
Кропивницький	755,7	648,1	561,1	810,5	756,6	0,9
Маловисківський	532,6	534,8	422,3	709,0	655,7	123,1
Новгородківський	513,3	537,6	397,5	480,3	570,6	57,3
Новоархангельський	466,3	494,1	372,6	486,2	540,5	74,2
Новомиргородський	342,0	311,7	248,7	469,8	422,9	80,9
Новоукраїнський	730,5	815,1	702,3	1005,3	921,1	190,6
Олександрівський	467,9	319,9	278,4	340,2	471,2	3,3
Олександрійський	889,4	755,1	552,2	740,0	926,3	36,9
Онуфріївський	260,0	266,2	157,2	268,7	249,0	-11,0
Петрівський	641,0	633,1	589,3	490,2	662,4	21,4
Світловодський	153,7	115,9	72,6	181,6	223,4	69,7
Устинівський	710,5	549,4	458,0	508,9	630,8	-79,7

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Урожайність сільськогосподарських культур по підприємствах та господарствах населення у розрізі міст і районів області відображено в табл. 2.9 [8]. В динаміці років спостерігається зростання урожайності майже по всіх видах сільськогосподарських культур.

Таблиця 2.9

Урожайність культур сільськогосподарських з 1 га, ц

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Культури зернові та зернобобові	41,0	46,1	35,2	45,3	50,4	9,4
Зернові озимі	35,3	39,9	33,0	35,3	42,7	7,4
пшениця	37,0	41,3	34,1	36,3	43,9	6,9
жито	25,6	31,1	30,7	28,7	30,9	5,3
ячмінь	28,9	34,8	27,9	30,5	37,2	8,3
Зернові ярі	46,3	50,6	36,6	52,8	56,8	10,5
у тому числі						0,0
пшениця	24,1	30,1	24,1	30,2	31,7	7,6
ячмінь	24,7	28,3	26,2	23,3	29,6	4,9
овес	22,7	29,1	26,0	17,4	26,5	3,8
кукурудза на зерно	52,5	56,8	39,7	60,8	62,9	10,4
просо	23,8	18,3	14,6	15,5	19,6	-4,2
гречка	12,1	11,0	7,0	10,7	14,8	2,7
зернобобові	21,2	31,8	19,2	16,8	21,3	0,1
Буряк цукровий фабричний	356,6	385,1	386,7	363,2	482,5	125,9
Соняшник	21,4	22,4	19,7	24,8	26,9	5,5
Соя	16,6	18,4	11,3	17,1	18,4	1,8
Ріпак і кольза	21,2	27,4	24,3	23,6	24,6	3,4
Картопля	130,7	148,0	128,0	132,3	120,0	-10,7
Культури овочеві	140,7	137,1	131,9	141,2	145,9	5,2
Коренеплоди кормові	210,7	223,3	209,2	215,4	224,6	13,9
Кукурудза кормова	218,5	209,7	157,2	253,4	271,6	53,1
Трави однорічні на сіно	35,1	35,8	34,7	35,1	49,7	14,6
Трави багаторічні на сіно	39,5	48,3	42,6	49,1	49,5	10,0
Культури плодові та ягідні	54,7	56,2	65,6	79,7	68,5	13,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Виробництво у сфері тваринництва у динаміці років відображено в табл. 2.10 [8]. Як видно з табл. 10 виробництво м'яса дещо зменшується, але спад відбувається повільно. Така сама ситуація спостерігається і з виробництвом молока – сповільнено, але теж зменшується. Виробництво яєць в 2017-2019 рр. впало, а в 2020 р. стало більшим, ніж було в 2016 р.

Таблиця 2.10

Виробництво продукції тваринництва

Назви продукції	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
М'ясо (у забійній масі), тис. т	52,7	52,1	51,4	51,2	50,0	-2,7
Молоко, тис. т	310,6	307,7	305,6	307,6	300,4	-10,2
Яйця, млн. шт	506,0	455,6	440,1	462,5	583,2	77,2

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Графічно виробництво продукції тваринництва у динаміці років зображено на рис. 2.1.

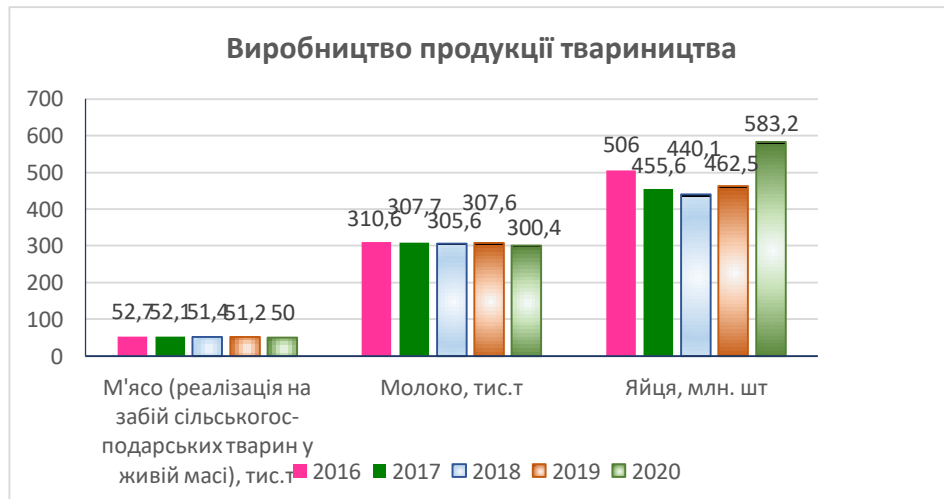

Рис. 2.1. Виробництво продукції тваринництва у Кіровоградській області у 2016-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [8].

Виробництво молока по всім категоріям господарств у 2020 р. зменшилося в порівнянні з попереднім роком на 2,2% і склало 300,4 тис. т. Виробництво молока по господарствах населення становило 238,9 тис. т, виробництво молока по підприємствах – збільшилося на 0,3% та становило 61,8 тис. т.

У 2020 р. порівняно попереднім роком у підприємствах середній надій молока від корів, що були в наявності на початок 2020 р., зменшився на 47 кг і становив 6002 кг. Продуктивність корів вище середнього рівня по області

по підприємствах спостерігається у Новгородківського (8349 кг), Устинівського (7542 кг), Олександрійського (7009 кг) районів, найнижча – Компаніївського (1474 кг) та Бобринецького (1982 кг) районів.

У 2020 р. загальне виробництво яєць від птиці усіх видів порівняно з 2019 р. зросло на 26,1% і склало 583,4 млн. шт. В області тільки в 4 районах займались виробництвом яєць.

Надій молока від однієї корови середньорічний по підприємствах міст і районів відображено в табл. 2.11. У 2020 р. середньорічний надій молока від однієї корови по області складав 5972 кг. Цей показник був вище середньообласного значення у Новгородківському (8349 кг), Устинівському (7542 кг), Олександрійському (6986 кг), Благовіщенському (6238 кг) та Петрівському (6080 кг) районах. Аналізуючи середньорічний надій молока від однієї корови на підприємствах області видно, що до 2019 р. включно, показник зростав, а у 2020 р. почав спадати. Проте по Благовіщенському районі надій молока від однієї корови в динаміці років має приріст. У порівнянні з 2016 р. суттєво зріс надій молока від однієї корови по Устинівському району: з 2048 кг у 2016 р. до 7542 кг у 2020 р. Виробництво молока по підприємствах по м. Кропивницький, м. Світловодську та Долинського району відсутнє.

Таблиця 2.11

**Середній річний надій молока від однієї корови
по підприємствах міст і районів, кг**

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
1	2	3	4	5	6	7
Кіровоградська область	5282	5751	5889	6031	5972	690
м.Кропивницький	—	—	—	—	—	—
м.Знам'янка	3667	2933	—	2640	1371	-2296
м.Олександрія	120	—	—	—	—	—
м.Світловодськ	—	—	—	—	—	—

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7
райони						
Благовіщенський	5121	4940	5070	5895	6238	1117
Бобринецький	2467	1815	1665	1618	1982	-485
Вільшанський	4263	3983	5807	5551	5581	1318
Гайворонський	4340	3973	4298	3950	3408	-932
Голованівський	—	4500	—	3586	2600	2600
Добровеличківський	3882	3530	3310	3611	3081	-801
Долинський	—	—	—	—	—	—
Знам'янський	700	1130	—	—	—	—
Компаніївський	1878	3696	2545	2836	1474	-404
Кропивницький	5105	5409	6587	5804	5607	502
Маловисківський	2675	3002	2529	3975	4665	1990
Новгородківський	7119	9082	8479	8643	8349	1230
Новоархангельський	4067	3612	2725	1009	3956	-111
Новомиргородський	4958	4225	5808	4439	5758	800
Новоукраїнський	3656	3799	3575	3147	3517	-139
Олександрівський	6429	5316	5164	4915	5354	-1075
Олександрійський	6883	7066	6729	7295	6986	103
Онуфріївський	4245	3993	4551	3548	3004	-1241
Петрівський	4971	5103	5912	6503	6080	1109
Світловодський	3840	4365	4274	4255	3757	-83
Устинівський	2048	8499	6198	7284	7542	5494

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Надходження тваринної продукції на переробні підприємства відображені у табл. 2.12 [8]. Від господарств населення на переробні підприємства сільськогосподарських тварин (у живій масі) надходила дуже мала кількість.

Надходження молока на переробні підприємства від господарств населення зросло, і у 2020 р. становило 7,2 тис. т, а від підприємств – 6,4 тис. т.

Індекс промислової продукції у 2020 році склав 102,7%. Індекс промислової продукції у добувній промисловості та розробленні кар'єрів становив 82,5%, у переробній – 110,8%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 96,6%.

Таблиця 2.12

Надходження тваринної продукції на переробні підприємства, тис. т

	2016	2017	2018	2019	2020
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)					
Надійшло – всього	13,4	11,2	8,6	9,4	8,8
у тому числі куплено від					
підприємств	11,0	к	8,6	9,4	8,8
господарств населення	0,0	к	0,0	–	0,0
із загального обсягу надходжень за видами сільськогосподарських тварин					
велика рогата худоба	4,9	4,9	3,9	4,5	3,6
свині	6,1	4,5	4,6	4,9	5,1
Молоко					
Надійшло – всього	5,0	2,5	к	14,3	13,6
у тому числі куплено від					
підприємств	0,8	1,9	к	11,9	6,4
господарств населення	3,9	0,6	к	2,4	7,2

Джерело: складено автором за даними [8].

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів у 2020 р. випуск продукції зменшився на 17,5% у порівнянні з минулим роком. В галузі добування руд кольорових металів зменшився на 16,7%, добуванні каменю, піску та глини – на 13,6%.

На підприємствах переробної промисловості у 2020 р. випуск продукції зріс на 10,8%, в порівнянні з попереднім роком.

У виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів випуск промислової продукції у 2020 р. збільшився на 22,1%. У виробництві напоїв випуск промислової продукції збільшився в 1,6 раза, інших харчових продуктів – на 29,6%, олії та тваринних жирів – на 22%. Водночас зменшились обсяги виробництва продуктів борошномельно-круп'яної промисловості на 35%, виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – на 10%, виробництва м'яса та м'ясних продуктів – на 7,2%.

Візуально індекси промислової продукції за основними видами діяльності у динаміці років зображено на рис. 2.2.

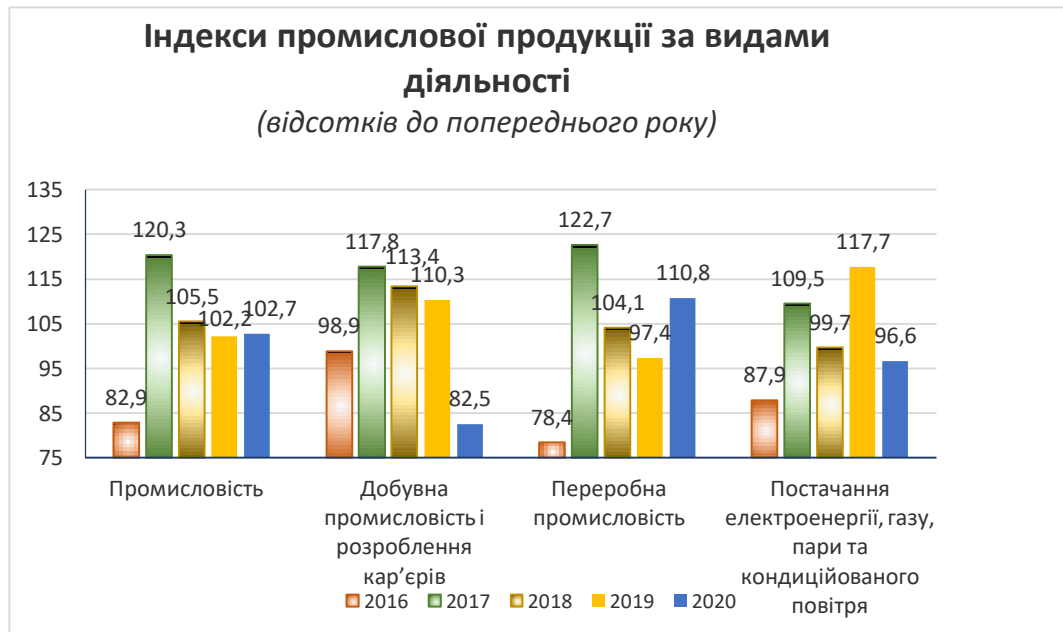

Рис. 2.2. Індекси промислової продукції за видами діяльності, %

Джерело: побудовано автором за даними [8].

За 2020 р. реалізовано промислової продукції на суму 32192,3 млн. грн, з неї реалізовано продукції добувної та переробної промисловості на суму 25494,4 млн. грн.

У загальному обсязі реалізації найбільша питома вага припала на виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування.

Дані щодо обсягів і структури реалізованої продукції за основними видами промислової діяльності наведено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за
видами економічної діяльності, тис. грн**

	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
Промисловість	23479607,4	25175456,5	29578877,7	33576759,7	32192324,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1926192,4	1129572,7	2062193,8	2380240,4	2239131,5
Переробна промисловість	18322400,4	18552647,4	21263816,3	24980700,5	23255320,3
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	11488918,6	10043369,1	10550763,3	13105622,9	11345590,5
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	87620,3	145397,3	136096,6	169228,9	133560,1
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	552315,1	524271,1	574866,0	616769,4	518732,1
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	400421,8	354411,0	582971,6	643988,7	612460,8
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	615826,4	792899,2	1069507,7	1529944,5	1132741,9
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	2681596,2	2664060,1	2698773,4	3300401,7	3351819,0
машинобудування	1946692,0	2803851,7	3839653,7	4599591,3	4358972,2
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	28912,9	115252,9	296857,3	к	421692,5
виробництво електричного устаткування	337679,3	417407,7	628460,6	к	1418514,7
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	1527268,5	2198093,7	2849805,5	3433666,6	2468835,6
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	52831,3	73097,4	64530,3	73659,3	49929,4
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	544305,2	801840,0	870113,1	975700,8	1014678,5

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6
Постачання електро-енергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2889551,8	5184797,1	5843262,5	5758898,8	6217677,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	341462,8	308439,3	409605,1	456920,0	480195,4

Джерело: складено автором за даними [8].

Підприємствами області у 2020 р. вироблено будівельної продукції на суму 1957,6 млн. грн. Індекс будівельної продукції у 2020 р. порівняно з попереднім роком становив 115,9%. Дані обсягів виробленої будівельної продукції за основними її видами наведено у табл. 2.14 [8].

Таблиця 2.14

Вироблено будівельної продукції, тис. грн

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Будівництво	630852	821116	1554515	1593098	1957593	1326741
Будівлі	322940	460112	788150	893250	1009924	686984
житлові	34551	58349	67770	85139	111024	76473
нежитлові	288389	401763	720380	808111	898900	610511
Інженерні споруди	307912	361004	766365	699848	947669	639757

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Наглядно обсяг виробленої будівельної продукції у Кіровоградській області зображено на рис. 2.3.

Нове будівництво, реконструкція та технічне переоснащення склали 70,4% від загального обсягу всієї виробленої будівельної продукції, капітальний ремонт – 19,8% і поточний ремонт – 9,8%.

Індекси будівельної продукції за видами будівель у Кіровоградській області наведено у табл. 2.15 [8].

Прийнято в експлуатацію в області у 2020р. 71,4 тис.м² загальної площі житла нового будівництва, з яких 31,1 тис.м² (43,6%) прийнято відповідно до Порядку прийняття в експлуатацію об'єктів, збудованих без дозвільного

документа на виконання будівельних робіт, затвердженого наказом Мінрегіону від 03.07.2019 № 158 (далі – Порядок).

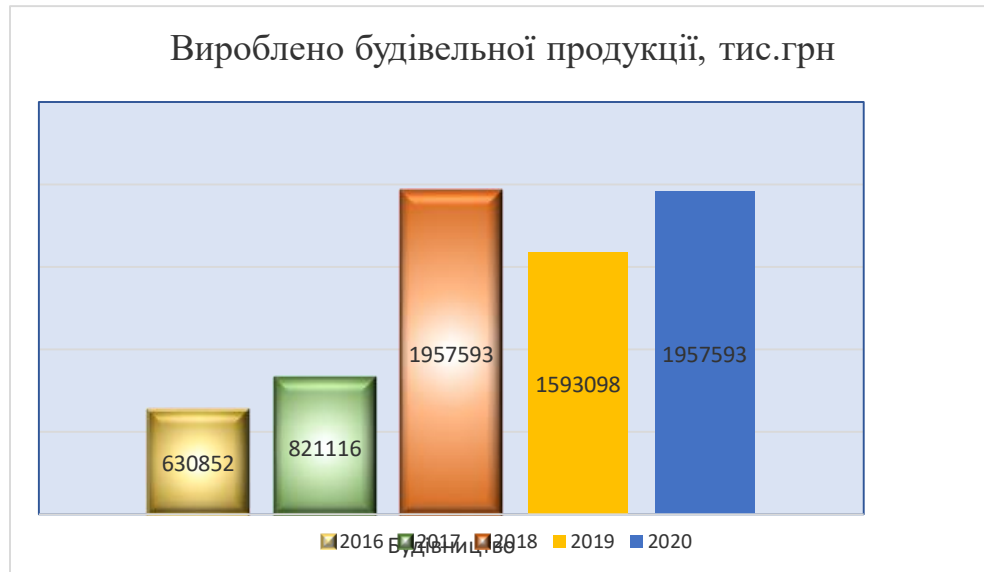

Рис. 2.3. Обсяг виробництва будівельної продукції, тис. грн

Джерело: побудовано автором за даними [8].

Загальна площа прийнятого в експлуатацію житла у 2020 р. порівняно з 2019 р. збільшилась на 48,6%, при цьому без урахування площі, прийнятої в експлуатацію відповідно до Порядку, – на 3,3%.

Таблиця 2.15

**Індекси будівельної продукції за видами будівель,
у відсотках до попереднього року**

	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Будівництво	104,7	111,8	166,5	85,8	121,3	16,6
будівлі	81,4	121,7	148,8	96,1	108,8	27,4
з них житлові	150,7	120,9	103,2	98,3	123,2	-27,5
нежитлові	75,8	121,9	156,1	95,9	107,3	31,5
інженерні споруди	149,5	101,4	188,8	75,5	137,1	-12,4

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Значну частину (87,6% загального обсягу житла) прийнято в експлуатацію в одноквартирних будинках, 12,4% – у будинках із двома й більше квартирами.

У міській місцевості прийнято в експлуатацію 52,6 тис.м² загальної площі житла, що складає 73,7% загального обсягу, у сільській – 18,8 тис.м², що складає 26,3%. Обсяги прийнятого в експлуатацію житла у міській місцевості порівняно із 2019 р. зросли на 40,7%, у сільській – у 1,8 раза.

Загальна площа житлових будівель, які прийняті в експлуатацію, по містах та районах наведено у табл. 2.16 [8].

Зросли обсяги прийнятого житла у містах Кропивницькому та Олександрії, Новоукраїнському, Благовіщенському, Бобринецькому, Долинському, Новомиргородському, Гайворонському, Світловодському, Компаніївському, Кропивницькому, Маловисківському, Петрівському, Голованівському та Онуфріївському районах.

Найбільший обсяг загальної площі прийнятого житла спостерігався в 2016 р. Потім цей показник у 2017 р. стрімко почав падати, проте дещо зріс у 2020 р.

У 2020 р. прийнято в експлуатацію 608 квартир. Прийнято в експлуатацію у міській місцевості 453 квартири, що становить 74,5% загальної кількості прийнятих. Прийнято в експлуатацію у сільській – 155 квартир, що становить 25,5%. Середній розмір квартири становив 117,4 м² загальної площі.

У 2020 р. прийнято в експлуатацію 3,5 тис. м² дачних та садових будинків. Відбулося зростання прийнято в експлуатацію дачних та садових будинків у 2,9 раза більше порівняно з попереднім роком.

У 2020 р. підприємствами та організаціями області освоєно 7453,2 млн. грн капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, що характеризується збільшенням на 22,8% порівняно з попереднім роком.

Витрати на придбання або виготовлення (створення) матеріальних і нематеріальних необоротних активів характеризуються капітальними

інвестиціями. Капітальних інвестиції, які відносяться до матеріальні активи належать інвестиції у будівлі, інженерні споруди, обладнання, транспортні засоби, машини, землю тощо. До інвестицій у нематеріальні активи належать інвестиції у придбання прав користування природними ресурсами та майном, програмного забезпечення, ліцензії, патенти тощо.

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у 2020р. освоєно 76,7% усіх капіталовкладень за рахунок власних коштів підприємств та організацій. Частка цих коштів у 2020 р. збільшилася порівняно з попереднім роком на 0,5 в.п.

Розподіл капітальних інвестицій у фактичних цінах за видами активів наведено у табл. 2.16 [8].

Таблиця 2.16

Капітальні інвестиції у фактичних цінах, млн. грн

Види активів	2016	2017	2018	2019	2020	Абс. відх. 2020/2016
Усього	4057,1	6355,3	7320,9	7181,5	7453,3	3396,2
Інвестиції у матеріальні активи	4043,6	6334,2	7153,4	7094,2	7375,0	3331,4
житлові будівлі	338,9	162,1	233,4	219,5	210,7	-128,2
нежитлові будівлі	663,6	982,4	1007,5	1275,1	1304,3	640,7
інженерні споруди	287,7	518,6	609,7	830,5	1089,0	801,3
машини, обладнання та інвентар	2044,9	3398,9	3829,3	3307,5	3744,3	1699,4
транспортні засоби	605,0	1117,6	1264,1	1232,0	825,5	220,5
земля	5,8	24,1	16,1	6,2	27,3	21,5
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	22,7	25,8	31,7	59,4	36,3	13,6
інші матеріальні активи	75,0	104,7	161,6	164,0	137,4	62,4
Інвестиції у нематеріальні активи	13,5	21,1	167,5	87,3	78,3	64,8
з них						
програмне забезпечення та бази даних	4,6	10,2	11,7	12,4	8,2	3,6
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	2,2	1,9	125,0	9,2	13,0	10,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Частка капітальних інвестицій, які освоєні за рахунок кредитів банків та інших позик також збільшилася на 1,1 в.п. і збільшилася частка капітальних інвестицій коштів населення на будівництво житла – на 0,1 в.п. Проте відбулося зменшення частка капітальних інвестицій за рахунок коштів місцевих бюджетів – на 1 в.п. та державного бюджету – на 0,7 в.п.

Найбільшу частку капітальних інвестицій у 2020р. освоєно підприємствами сільського, лісового та рибного господарства – 39,1%, підприємствами промисловості – 30,7%.

Капітальні інвестиції у житлові будівлі у 2020р. становили 210,7 млн. грн.

Це склало 2,8% загального обсягу капітальних інвестицій області, що менше попереднього року – 3,1%. У 2020 р. обсяг капітальних інвестицій на одну особу населення по області становив 7891,3 грн.

Структура капітальних інвестицій в розрізі видів економічної діяльності наведено у табл. 2.17.

Найбільша частка припадає на галузь сільського, лісового та рибного господарства (40,1%), дещо менше – на галузь промисловості (29,6%).

У 2020 р. обсяг експорту товарів становив 707 млн. дол. США, експорту імпорту становив 250,1 млн. дол. Експорт товарів порівняно з 2019 р. збільшився на 35,5%, імпорт товарів скоротився на 4,9%. Позитивне сальдо товарів становило 456,9 млн. дол.

На формування позитивного сальдо у 2020 р. вплинули наступні товарні групи:

- жири та олії тваринного або рослинного походження – 214,6 млн.дол.;
- зернові культури – 174,7 млн. дол.;
- залишки і відходи харчової промисловості – 109,7 млн. дол.

Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів у 2020 р. склав 2,83. Цей показник зріс порівняно з попереднім роком на 0,85 в.п.

Зовнішньоторговельні операції відбувались з партнерами 144 країн світу.

Таблиця 2.17

**Структура капітальних інвестицій за видами
економічної діяльності, відсотків**

	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	46,0	57,3	47,1	45,7	40,1
Промисловість	18,5	20,1	22,1	21,4	29,6
Будівництво	8,5	2,6	3,9	2,9	2,4
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2,8	4,7	4,3	4,1	4,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,7	4,0	5,9	5,5	3,9
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Інформація та телекомунікації	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
Операції з нерухомим майном	1,3	1,1	2,9	3,8	1,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,4	0,3	0,3	0,3	0,8
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	13,4	7,7	10,8	12,2	12,8
Освіта	0,2	0,3	0,6	1,2	0,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,6	1,1	1,6	2,2	3,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,2	0,4	0,2	0,3	0,1

Джерело: складено автором за даними [8].

У 2020 р. область експортувала товари до 129 країн світу.

У 2020 р. обсяг експорту товарів до країн ЄС становив 204,2 млн. дол., що становило 28,9% загального обсягу експорту та збільшився обсяг експорту товарів до країн ЄС в 1,8 раза порівняно з попереднім роком.

Експортні поставки у 2020 р., серед партнерів-країн ЄС зросли до Франції, Нідерландів, Чехії, Польщі, Іспанії, серед інших країн збільшилися експортні поставки – до Туреччини, Єгипту, Білорусі, Китаю. Зменшення поставок відбулось до Російської Федерації, Об'єднаних Арабських Еміратів, Республіки Молдови, Індії.

До Білорусі здійснювались експортні поставки залишків і відходів харчової промисловості, що складає 8,9% загального обсягу експорту, до Індії експортували жири та олії тваринного або рослинного походження, що складає 8,4%, до Туреччини експортували продукти рослинного походження, залишки і відходи харчової промисловості, що складає 8,2%, до Китаю експортували жири та олії тваринного або рослинного походження, що складає 7,1%, до Нідерландів експортували жири та олії тваринного або рослинного походження, продукти рослинного походження, що складає 6,2%.

Найбільше з області у 2020 р. експортовано жирів та олій тваринного або рослинного походження на суму 214,7 млн. дол., продуктів рослинного походження – на 211,4 млн. дол., готових харчових продуктів експортовано на суму 122,6 млн. дол., машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання експортовано на суму на 77,2 млн. дол.

У 2020 р. імпорт товарів здійснювався з 92 країн світу. З країн ЄС обсяг імпорту товарів становив 114,4 млн. дол., що складає 45,7% загального обсягу. Цей показник збільшився на 22,6% у 2020р в порівнянні з попереднім роком.

У 2020 р. імпортні поставки зросли із Чехії, США, Туреччини. Скоротилися імпортні поставки у 2020р. з Білорусі, Російської Федерації, Бельгії, Китаю.

З Китаю здійснювались найбільші надходження товарів, що склало 19,5% загального обсягу імпорту. Імпортували машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби. З США імпортували засоби наземного транспорту, крім залізничного, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання, що склало 12,8%. З Німеччини імпортували механічні машини, засоби наземного транспорту, що склало 11,7%. З Туреччини імпортували текстильні матеріали та текстильні вироби, продукти рослинного походження, що склало 6,9%. З Білорусі імпортували мінеральні продукти, засоби наземного транспорту, що склало 6 %.

До області у 2020 р. надійшло машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання на суму 102,7 млн. дол., засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів надійшло на суму 58,1 млн. дол., недорогоцінних металів та виробів з них надійшло на суму 15,6 млн. дол., текстильних матеріалів та текстильних виробів надійшло на суму 15,2 млн. дол.

Товарна структура зовнішньої торгівлі експорту та імпорту Кіровоградської області за видами активів наведено у табл. 2.18 та табл. 2.19, відповідно [8].

У 2020 р. експорт послуг становив 29,8 млн. дол. США, а імпорт послуг – 15 млн. дол. Експорт послуг порівняно з попереднім роком збільшився на 19,3%, а імпорт послуг зменшився на 7,6%. Позитивне сальдо послуг становило 14,8 млн. дол., що на 6,1 млн. дол. більше ніж у попередньому році.

Коефіцієнт покриття експортом імпорту послуг склав 1,99. В порівнянні з попереднім роком збільшився на 0,45 в.п.

У 2020 р. область експортувала послуги до 67 країни світу, а отримувала послуги з 59 країн.

Таблиця 2.18

Товарна структура зовнішньої торгівлі (експорт)

Назва товарів	Експорт, тис. дол. США				
	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Усього	368201,6	425137,2	415614,8	521761,0	707025,4
Живі тварини; продукти тваринного походження	3628,1	7921,1	13268,9	10561,7	14638,2
Продукти рослинного походження	78526,7	105405,5	106738,3	139357,6	211410,5
Жири та олії тваринного або рослинного походження	126684,2	170890,0	133336,1	162626,8	214743,5
Готові харчові продукти	64713,2	41630,8	33051,8	76691,0	122635,3
Мінеральні продукти	18603,4	14980,6	30613,3	29125,3	40370,0
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2487,8	4547,0	6533,6	5887,9	4133,9
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1371,5	1852,5	1917,5	1929,1	1505,2
Шкури необроблені, шкіра вичищена	0,0	83,5	298,0	71,1	42,5
Деревина і вироби з деревини	6661,1	6315,6	6605,7	7444,3	6513,8
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	128,1	36,0	191,4	209,7	195,9
Текстильні матеріали та текстильні вироби	4823,7	5434,3	5133,2	5516,3	5257,7
Взуття, головні убори, парасольки	—	—	—	0,0	0,9
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	969,3	421,1	735,9	1008,7	842,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	4352,3	1421,3	1927,3	6359,7	1726,1
Машини, обладнання та механізми; електро-технічне обладнання	51017,6	59646,6	70941,9	71123,7	77209,4
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	2469,2	1957,2	2101,3	2008,0	1620,9
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	36,4	20,7	85,3	66,1	38,7
Різні промислові товари	1728,9	2573,3	2135,3	1773,9	4140,6

Джерело: складено автором за даними [8].

Таблиця 2.19

Товарна структура зовнішньої торгівлі (імпорт)

Назва товарів	Імпорт, тис.дол.США				
	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Усього	96041,1	182036,5	236115,0	263055,7	250130,5
Живі тварини; продукти тваринного походження	824,3	243,7	33,3	–	420,6
Продукти рослинного походження	3515,7	4628,3	4603,1	6802,7	9377,5
Жири та олії тваринного або рослинного походження	1609,8	49,1	1,4	30,5	97,7
Готові харчові продукти	811,5	1252,0	1198,1	4236,6	2074,4
Мінеральні продукти	9164,7	3421,1	9976,9	26105,0	11266,3
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	6715,5	9167,2	17641,9	32300,3	13974,3
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	6598,7	11873,9	11503,5	10062,8	11026,5
Шкури необроблені, шкіра вичищена	2,8	1218,8	430,8	347,9	459,9
Деревина і вироби з деревини	17,8	85,1	171,4	809,6	324,0
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	470,8	285,1	364,4	572,2	302,2
Текстильні матеріали та текстильні вироби	6429,4	10687,5	11510,0	10249,0	15182,2
Взуття, головні убори, парасольки	2,0	5254,7	7387,5	2002,9	923,7
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	711,2	2358,2	2004,3	1894,8	1554,9
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	38,3	91,5	28,1	29,7	28,3
Недорогоцінні метали та вироби з них	8741,6	14221,4	14999,5	16706,5	15612,7
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	27045,1	69164,1	96777,4	87208,6	102745,6
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	18488,7	42178,9	49709,1	52827,9	58139,2
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	2418,4	1546,3	977,2	1382,9	977,1
Різні промислові товари	2273,2	4246,5	6743,3	9027,1	5456,6

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

Обсяг експорту послуг з країнами ЄС у 2020р. склав 6,4 млн. дол., що становило 21,4% загального обсягу експорту, обсяг імпорту послуг склав 6,7 млн. дол., що становило 44,7% загального обсягу імпорту. Експорт послуг порівняно з попереднім роком збільшився на 11,1%, а імпорт послуг зменшився на 31,8%.

Найбільшими країнами-партнерами, які отримували послуги у 2020 р., були США, Німеччина, Британські Віргінські Острови, Швейцарія.

Основний імпорт послуг до області здійснювали країни: США, Сінгапур, Польща, Латвія, Швеція, Естонія, Білорусь.

Транспортні послуги у 2020 р. були найбільшими серед експорту послуг, та займали 61,6% загального обсягу експорту, ділові послуги займали значну частину, проте меншу – 14,9%, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні – 14,1%.

Частка транспортних послуг у загальному обсязі експорту у порівнянні з попереднім роком збільшилась з 52,3% до 61,6%, частка послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг – з 13,9% до 14,1%, проте зменшилась частка ділових послуг – з 21,4% до 14,9%.

У 2020 р. ділові послуги складали основу структури імпорту послуг і становили 44,7% загального обсягу імпорту, транспортні послуги становили 23,8%, послуги, пов'язані з подорожами складали 16,5%, послуги з ремонту та технічного обслуговування складали 10,6%.

Частка ділових послуг у 2020 р. значно збільшилась з 26% до 44,7%, частка послуг з ремонту та технічного обслуговування, збільшилась з 9,8% до 10,6%, частка послуг, пов'язаних з подорожами збільшилась з 11% до 16,5%, проте частка транспортних послуг зменшилась з 43,9% до 23,8%.

Експорт та імпорт товарів Кіровоградської області в динаміці зображено на рис. 2.4.

У 2020 р. оборот роздрібної торгівлі підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), у яких роздрібна торгівля є основним видом

економічної діяльності, становив 19299,4 млн. грн, що в порівнянних цінах на 9,5% більше обсягу попереднього року.

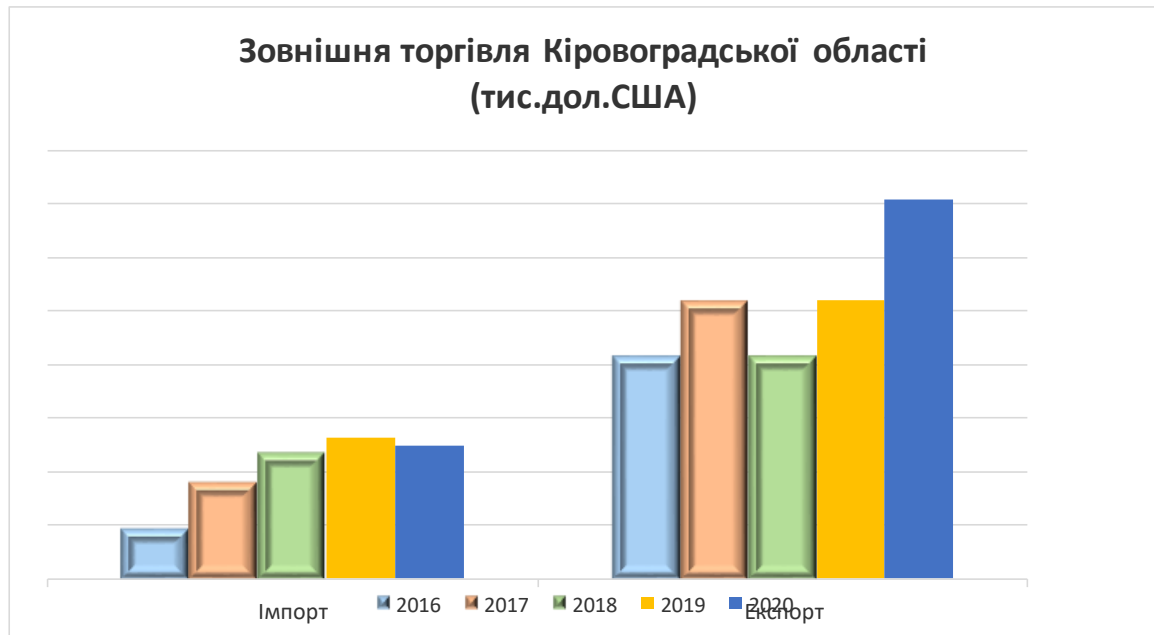

Рис. 2.4. Зовнішня торгівля Кіровоградської області, тис. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [8].

Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб) у 2020 р. становив 13611,1 млн. грн, що у порівнянних цінах збільшився на 11,9% проти обсягу попереднього року.

Основні показники роздрібної торгівлі області наведено у табл. 2.20 [8].

Таблиця 2.20

Роздрібна торгівля Кіровоградської області

	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
Оборот роздрібної торгівлі (включаючи юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), млн. грн	12568,5	14356,2	15417,2	16844,1	19299,4
Індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі (у порівнянних цінах до попереднього року), %	92,3	101,8	103,9	101,3	109,5

Продовж. табл. 2.20

Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (юридичних осіб), млн.грн	8555,4	9928,9	10452,3	11626,0	13611,1
Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту (у порівнянних цінах до попереднього року), %	80,8	106,3	104,3	103,1	111,9

Джерело: складено автором за даними [8].

Індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі у порівнянних цінах до попереднього року у 2020 р. становить 109,5%, що найвище з наведеної динаміки. Відповідним і вищим є індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту та становить у 2020р. – 111,9%.

Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі області наведено у табл. 2.21 [8].

Таблиця 2.21

**Структура оптового товарообороту
підприємств оптової торгівлі Кіровоградської області**

	2016	2017	2018	2019	2020
Оптовий товарооборот (без ПДВ), млн.грн	14450,8	17297,5	20211,6	22908,3	25857,6
продовольчі товари	3253,4	2250,9	3353,4	3272,4	3912,2
непродовольчі товари	11197,4	15046,5	16858,2	19635,9	21945,4
Питома вага в оптовому товарообороті, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
продовольчі товари	22,5	13,0	16,6	14,3	15,1
непродовольчі товари	77,5	87,9	83,4	85,7	84,9
Частка продажу товарів, які вироблені на території України, %	62,8	63,4	62,5	64,3	66,9
продовольчі товари	94,6	93,7	94,1	93,1	95,4
непродовольчі товари	57,2	58,3	56,2	59,5	61,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними [8].

З табл. 2.21 видно, що питома вага в оптовому товарообороті найбільше виражена у непродовольчих товарах. Частка продажу товарів, які вироблені на території України у динаміці років знаходиться в межах 62,5-66,9%, причому частка продажу товарів продовольчих, що вироблені на території України більша за частка продажу непродовольчих товарів.

2.2. Характеристика економічного потенціалу Кіровоградської області

Промисловість забезпечує 20,8% валової доданої вартості, створеної в області. Валова додана вартість визначається, як додатково створена вартість під час виробництва і визначається як різниця між вартістю випущених або вироблених товарів і послуг і вартістю повністю використаних під час виробництва товарів і послуг (проміжне споживання).

Валовий регіональний продукт є інтегрованим показником економічного розвитку регіону. Валовий регіональний продукт регіону характеризує його внесок у створення валового внутрішнього продукту всієї України.

Вираховується валовий регіональний продукт товарів та послуг, які виготовляються в регіоні для кінцевого використання. Для оцінки випуску товарів та послуг використовуються ринкові ціни, які включають податки на продукти.

Валовий регіональний продукт області у фактичних цінах та у цінах попереднього року в динаміці років наведений у табл. 2.22 [8].

Індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту області характеризує зведений індекс валових доданих вартостей регіону за видами економічної діяльності і враховує всі податків на продукти. Індeksi фізичного обсягу валового регіонального продукту в порівнянні з Україною зображені на рис. 2.5.

Таблиця 2.22

Валовий регіональний продукт

	У фактичних цінах			У цінах попереднього року, відсотків	
	усього, млн.грн	на одну особу, грн	частка регіону в Україні, відсотків	усього	на одну особу
2016	28758	29223	1,8	100,6	101,3
2017	38447	39356	1,9	91,7	92,3
2018	46021	47469	1,9	105,0	105,8
2019	53031	55183	1,8	98,6	99,4
2020	64436	67763	1,8	107,0	108,1

Джерело: складено автором за даними [8].

Рис. 2.5. Індеси фізичного обсягу валового регіонального продукту, відсотків

Джерело: побудовано автором за даними [8].

Формування валового регіонального продукту області наведено у табл. 2.23.

Для економіки області найважливішими є галузі: машинобудування та харчова промисловість. Цими галузями забезпечується найбільша частка валової доданої вартості: у машинобудуванні – 24%, у харчовій промисловості – 22%.

Реалізована промислова продукція області харчової промисловості складає 41,7%, машинобудування – 15,1%, добувна промисловість – 3,9%.

Таблиця 2.23

Формування показника валового регіонального продукту

	У фактичних цінах, млн.грн		
	валова додана вартість	податки за виключенням субсидій	валовий регіональний продукт
2016	25528	3230	28758
2017	33669	4778	38447
2018	41058	4963	46021
2019	45715	7316	53031
2020	56614	7822	64436

Джерело: складено автором за даними [8].

Формування випуску товарів та послуг області наведено у табл. 2.24.

Таблиця 2.24

Формування показника випуску товарів та послуг області

	У фактичних цінах, млн.грн			Випуск у ринкових цінах (відсотків до попереднього року)
	випуск у ринкових цінах	податки за виключенням субсидій на продукти	випуск в основних цінах	
2016	64108	3230	60878	102,6
2017	83320	4778	78542	90,3
2018	101914	4963	96951	108,9
2019	110295	7316	102979	98,9
2020	135841	7822	128019	106,8

Джерело: складено автором за даними [8].

Валова додана вартість у розрахунку на одну особу у фактичних цінах в порівнянні з Україною зображені на рис. 2.6.

Значну частку товарного експорту області забезпечує продукція промисловості. Найбільше експортуються жири та олії тваринного або рослинного походження, що займає 34,3 % серед усіх експортованих товарів області, машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання займають 27,6 %, продукти рослинного походження – 13,3 %, готові харчові продукти – 7,7 %.

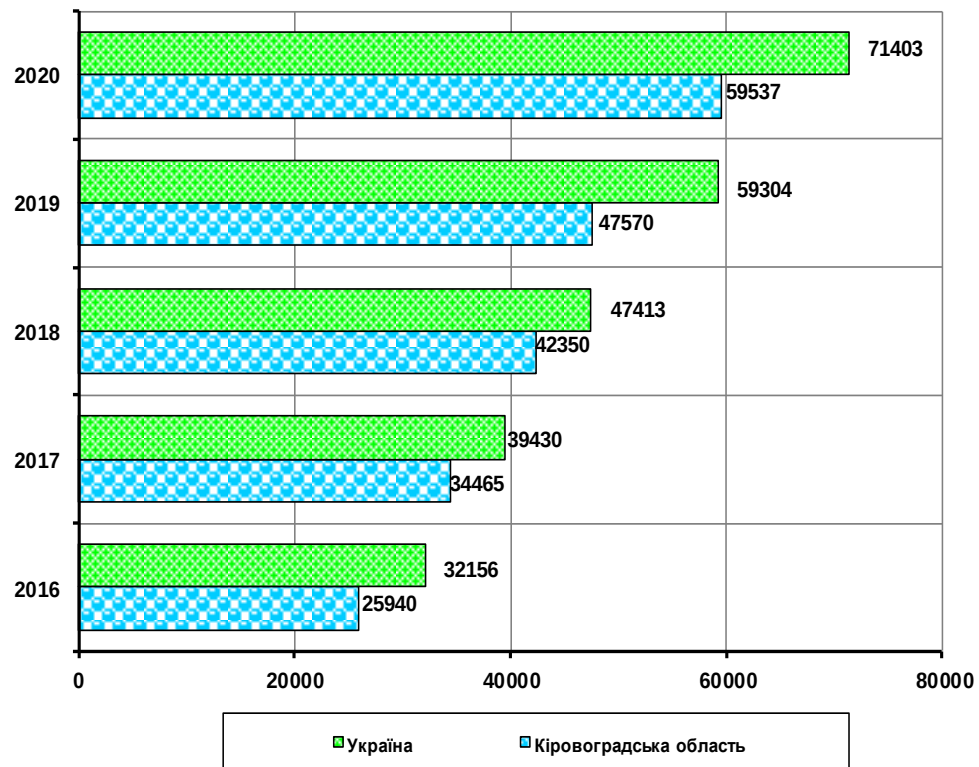

Рис. 2.6. Валова додана вартість у розрахунку на одну особу, грн

Джерело: побудовано автором за даними [8].

В області виробляється 11,7% олії соняшникової нерафінованої, 6,7 % ковбасних виробів, близько 6 % круп, 3,3 % цукру від усієї виробленої продукції в Україні.

Основними виробниками харчової промисловості області є ЗАТ «Креатив», ТОВ «Відродження», ТДВ «М'ясокомбінат «Ятрань», філія ДП «Державна продовольча зернова корпорація України «Новоукраїнський комбінат хлібопродуктів», філія ТОВ «Верес», , ПАТ «Олександрійський цукровий завод», ЗАТ «Новомиргородський цукор».

У машинобудуванні виробництво посівних і ґрунтообробних сільськогосподарських машин, насосів і гідравлічних систем, кранів мостових електричних, електричного та електронного устаткування займає вагомe місце в Україні. Підприємств у галузі машинобудування – ПАТ «Гідросила» є лідером на ринку країн СНД, яке розробляє та виготовляє гідромашини для тракторів, комбайни та інші сільськогосподарські машини;

ПАТ «Червона зірка» – займає провідне місце у сільськогосподарському машинобудуванні України; ПАТ «Науково-виробниче об'єднання «Етал» – виробляє електротехнічну продукцію, ПАТ «Науково-виробниче підприємство «Радій» – виробляє обладнання систем управління та захисту атомних електростанцій.

В металургійному виробництві області провідне місце займає виробництво феронікелю з використанням окислених нікелевих руд.

На території Кіровоградської області налічується майже 300 родовищ різноманітних корисних копалин, понад 32 види. Область є однією із найбільш насичених мінеральними ресурсами серед інших регіонів України. Це благотворно впливає на розвиток добувної промисловості.

Розвідано 41 родовище бурого вугілля на території області. На території міста Олександрії, Петрівського та Олександрійського районів знаходяться найбільші родовища. У буровугільному комплексі області проводиться робота на державному рівні у реалізації проектів з іншими державами.

Вагомі перспективи розвитку Кіровоградська область має у використанні альтернативних джерел енергії, розвитку «зеленої енергетики».

Великий ресурсний потенціал область має у формуванні високотехнологічного аграрного сектору, який здатний забезпечувати продовольчу безпеку країни та створити збільшення експортних позицій України. А також створювати розширення сировинної бази для харчової промисловості.

Висока родючістю ґрунтового покриву області створює перспективні умови розвитку в аграрії. Так як область багата чорноземами, а частка орних земель складає 95 %. Четверту позицію в Україні Кіровоградська область займає за ступенем родючості ґрунтів, і якості родючості ґрунтів оцінено у 67 балів за 100-бальною шкалою.

В області зосереджено 2 млн.га земель сільськогосподарського призначення, що складає 4,9 % загальної площі усіх сільгоспугідь України.

Ріллі складає 1,76 млн га, по відношенню до всієї України – це 5,4% ріллі. У розрахунку на одну людину припадає 2,03га площі сільськогосподарських угідь та 1,76 га площі ріллі. Кіровоградська область в цьому показнику є лідером в Україні.

В області працюють понад 3,2 тис. сільськогосподарських підприємств та майже 2,5 тис. фермерських господарств, на яких виробляється сільськогосподарська продукція. Ресурсний потенціал фермерських господарств налічує 399,5 тис. га сільськогосподарських угідь, з них ріллі – 396,2 тис. га. Це складає 71,8% загальної площі земельного фонду області (2458,8 тис.га). Сільськогосподарські угіддя області налічують 86,8% загальної площі – це свідчить про високий рівень освоєності земель у сільському господарстві.

Сільськогосподарські підприємства створюють позитивну динаміку нарощування виробленої продукції. У загальному обсязі виробництва частка продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами зростає.

Кіровоградська область найбільше спеціалізується на виробництві зернових і зернобобових культур та соняшнику. Вирощуванням картоплі, овочів, плодів та ягід займаються господарства населення. У 2020 р. сільськогосподарськими підприємствами вирощено 43466,0 тис. ц зернових та зернобобових культур, 4835,5 тис.ц цукрових буряків та 15402,7 тис. ц соняшнику. Також вирощено 5031,3 тис.ц картоплі та 2608,5 тис. ц овочевих культур.

Кіровоградська область серед регіонів України у 2020 р. зайняла:

- 3 місце – за темпом зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства;
- 2 місце – за обсягами виробництва валової продукції сільського господарства на одну особу;
- 8 місце – за питомою вагою регіону в загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства.

Кіровоградська область розташована у центрі України. Відстань від

м. Кропивницького до столиці України (м. Києва) по шосейним шляхам становить 300 км, залізничним шляхом – 392 км.

Кіровоградський регіон перетинає міжнародний залізничний транспортний коридор «Європа – Азія».

Загальна протяжність залізничних колій Кіровоградської області складає 892 км, що проходить 66 залізничних станцій.

Протяжність автомобільних шляхів області налічує 6258,7 км, з них 732,1 км державного значення та 5526,6 км місцевого значення. мають Протяжність доріг з твердим покриттям складає 6,2 тис. км.

Централізованим водопостачанням забезпечено 97,4 % населення від загальної кількості по всіх 12 містах області та 27 селищ міського типу, тобто понад 647,8 тис. осіб. В сільських населених пунктах області централізованим водопостачанням забезпечено 25 %.

Водопровід «Дніпро-Кіровоград» є основним джерелом водопостачання міст обласного значення та населених пунктів, у яких проживає близько 500 тис. жителів. Це складає 70 % виробничого потенціалу Кіровоградщини. Водопровід «Дніпро-Кіровоград» забезпечує забір, очистку та подачу води з Кременчуцького водосховища споживачам на відстань до 120 км.

Розвиток сфери торгівлі забезпечує надання якісних послуг з обслуговування та захисту прав споживачів у регіоні, що відповідає вимогам забезпечення. У сфері торгівлі зосереджено майже 14% валового регіонального продукту. Кіровоградщина є багато передумов для стабільного розвитку туристичної сфери. Природно-заповідні території займають 98,2 тис. га площі та налічує 207 одиниць туристично-рекреаційних об'єктів. У тому числі 26 природно-заповідних територій загальнодержавного значення, 75 природно-заповідних територій місцевого значення, 5 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Ландшафтний заказник «Чорноліський» та ботанічний заказник «Гранітний степ» і «Сатківський степ», дендрологічний парк «Веселі

Боковеньки» мають статус державного значення.

На території області налічуються об'єкти культурної спадщини. На державному обліку перебуває 5603 пам'яток та об'єктів культурної спадщини, з них близько 250 зареєстровано у державному реєстрі, а 23 мають статус національного. В Кіровоградщині знаходяться унікальні пам'ятки архітектури та садово-паркового мистецтва.

На території області розташований відпочинково-туристичний комплекс «Кіровоградський дендропарк», також є унікальні пам'ятки природи «Монастирище», «Каскади» та інші. На Кіровоградщині розташовані санаторно-курортні та оздоровчі заклади, зокрема санаторій «Дружба» у м. Олександрії та санаторій «Гусарське урочище» в с. Піддубне Новоукраїнського району. Дитячо-оздоровчі табори розташовані на берегах річок і водойм в екологічно чистих зонах області.

В цілому, на території Кіровоградської області налічуються 83 бази відпочинку, 12 оздоровчих закладів та близько 50 агросадиб.

2.3. Оцінка механізму управління економічною безпекою Кіровоградської області

Механізм управління економічною безпекою регіону базується на оцінці її слабких та сильних сторін, плануванні економічних процесів на майбутнє та передбачення можливих наслідків при їх застосуванні. Розробляючи ефективне використання бюджетних коштів, з динамічно зростаючим результатом, можна створити додану вартість, залучити кошти інвесторів та забезпечити населення регіону достатнім рівнем життя, створюючи додаткові робочі місця.

Ефективне управління розвитком регіону пов'язане з розумінням світових тенденцій та використанням існуючої економічної ситуації на розвитку регіону.

Регіональний економічний розвиток оснований на спільній діяльності

влади, бізнесу та громади, заради формування економічного потенціалу регіону для покращення економічного добробуту населення.

Ключовими перевагами Кіровоградської області в ресурсному забезпеченні є: географічне положення; наявність значних покладів корисних копалин, в тому числі унікальних за своїм складом та значної кількості родючого ґрунту – чорнозему.

Системний підхід до взаємодії держави, бізнесу та суб'єктів громадянського суспільства сприятиме досягненню цілей та пріоритетів стратегії шляхом використання наступних комунікаційних механізмів:

- формування та розробка ефективно діючої системи електронного урядування;
- залучення громадськості до розробки проектних рішень обласної влади, цільових програм, стратегій регіонального розвитку (області, міст та районів);
- розвиток механізмів державно-приватного партнерства;
- дослідження моніторингу соціально-економічної ситуації, включаючи громадський контроль і експертизу реалізації стратегії;
- організація освітньої та наукової діяльності щодо засад економічного та державно-приватно партнерства, впровадження моделей професіоналізації кадрів, які забезпечують виконання всіх принципів соціального та економічного партнерства;
- реалізація відкритості влади в інформаційній політиці.

Взаємодія держави, бізнесу та громад відбуватиметься у таких формах:

- постійно діючі територіальні громадські ради, міські, районні збори, наради, робочі й експертні групи й комісії;
- громадські ради при галузевих підрозділах органів державної влади й органів місцевого самоврядування;
- підняття соціально важливих проблем із широким використанням інформаційних технологій, ЗМІ тощо;
- конкурси, ярмарки соціальних програм і грантових проектів;

– створення Консультативної ради громадських і політичних організацій області.

Досягнення вказаної взаємодії забезпечуватиме активне залучення громадськості до процесів планування та реалізації стратегічних планів та проектів розвитку. Тому має бути досягнуто конструктивне ставлення населення до процесу розробки і реалізації регіональних стратегій та до змісту регіональних стратегій, планів, управлінських і соціальних інновацій. Втілення потенціалу креативної ініціативи усіх напрямках суспільства.

Реалізацію стратегії має бути спрямовано на: створення сприятливих умов для зростання виробництва реального сектору економіки регіону за рахунок розвитку внутрішнього ринку, налагодження інформаційно-правового супроводу діяльності підприємств регіону на зовнішньому ринку; реалізація першочергових заходів щодо пом'якшення основних протиріч соціального розвитку регіону; створення програмних та інституційних засад структурних змін економіки регіону; реалізація пілотних проектів організаційних нововведень, спрямованих на зниження нерівномірності територіального розвитку регіону; концентрація видатків розвитку обласного бюджету на створення сприятливих умов для розвитку агропромислового комплексу області.

Таким чином, Кіровоградська область в економічному напрямі є аграрно-індустріальною. На території Кіровоградської області розташовані об'єкти уранодобувної, харчової, машинобудівної, енергетичної промисловості та підприємства агропромислового комплексу.

Найбільшу питому вагу у промисловому виробництві регіону мають харчова промисловість, машинобудування та металообробка, електроенергетика, виробництво будівельних матеріалів.

Кіровоградська область ще з давніх часів має добре розвинуте сільськогосподарське виробництво. У галузевій структурі валової продукції сільського господарства найвагоміша частина належить рослинництву.

Поліпшення економічної ситуації в країні забезпечується повною

продуктивною зайнятістю населення, що є однією із стратегічних макроекономічних цілей соціальної політики.

Комплексний підхід передбачає збалансоване регулювання усіх складників ринку праці: створення умов для сприятливого економічного середовища розвитку підприємництва, що включає створення робочих місць з гідною заробітною платою; вжиття заходів щодо зменшення відтоку трудових потенціалу за кордон; підвищення якості робочої сили шляхом удосконалення освіти, розвинення професійної та територіальної мобільності.

Комплексний розвиток економічних продуктивних сил районів – один з пріоритетних напрямів наукових досліджень та практичної діяльності місцевих органів влади з питань регіонального розвитку. Для збереження комфортного природного середовища, забезпечення гідних умов життя людей необхідний пошук найбільш раціональних форм організації виробництва, в умовах економічної нестабільності, обмеженості природних, матеріальних, територіальних та фінансових ресурсів.

Сталий розвиток виробництва та забезпечення його конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі залежать переважно від інновацій, адаптації до змін і застосування науково-технічного прогресу. Розвиток регіону інноваційним шляхом прискорить модернізацію економіки і всієї країни, підвищить її конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Стратегічні перетворення в економіці країни зумовили необхідність радикальних структурних змін економіки Кіровоградської області шляхом модернізації виробництва на засадах новітніх технологій, розширення внутрішнього ринку, шляхом розвитку інфраструктури, нарощування експорту, зростання ефективності реалізації інвестиційного, виробничого та природного потенціалу регіону для підвищення його конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ

3.1. Основні проблеми економічного розвитку регіону та шляхи їх вирішення

На теперішній час для розвитку економіки в області є дві особливо важливі галузі промисловості у розвитку промислового потенціалу. Це машинобудування та харчова промисловість. Цими галузями забезпечується вагома частка валової доданої вартості. Продукція цих галузей промисловості займає вагомий частку товарного експорту області.

На території області є багато родовищ із розвіданими запасами, проте ефективно експлуатується їх тільки 30%. Недостатньо ефективно використовується потенціал мінерально-сировинної бази. Проблемою є те, що не запроваджуються найновіші технологічні процеси для вилучення цінних корисних складових зі складу руд.

Необхідні умови для ефективного розвитку буровугільної галузі не створено, адже в області є багато покладів бурого вугілля. Не залучаються пропозиції інвесторів видобутку вугілля.

Промислові підприємства області не ефективно споживають електроенергію та природний газ, із-за відсутності комплексного підходу до вирішення проблем енергозбереження та енергоефективності.

В області низька кількість інноваційно активних підприємств промисловості. Їх частка до загальної кількості по Україні складає лише 2,5 %.

Через низький рівень інвестування та великий ступінь зношеності основних фондів у галузях промисловості та будівництва, знижується здатність конкурувати як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Виходячи з цього, спершу потрібно збільшувати обсяги виробництва промислової продукції та вигідно реалізовувати на внутрішньому й зовнішньому ринках. Це призведе до збільшення внеску промисловості у формування валової доданої вартості області та відбудеться зміцнення промислового комплексу регіону серед інших. Здійснення моніторингу щодо використання наявних промислових об'єктів регіону, їхнього ступеня завантаженості, виявлення потенціалу. Як результат, шляхом укладення договорів про співробітництво можна говорити про розвиток експортного потенціалу й спроможність виходу підприємств регіону на зовнішні ринки.

Для реалізації промислових товарів на міжнародні ринки потрібно проводити роботу інформаційну, виставкову та маркетингову.

Для ефективної реалізації продукції на ринках області підприємствам необхідно надання методичної та інформаційної підтримки. Щоб забезпечити всі провідні підприємства потрібними висококваліфікованими кадрами необхідно налагодити співпрацю промислових підприємств з освітніми закладами.

Щоб забезпечити конкурентоспроможність добувної промисловості потрібно створити сприятливі умови для діяльності підприємств буровугільного комплексу. Налагодити видобування та переробку бурого вугілля, залучивши до співпраці іноземних інвесторів, проводити комплекси заходів, щоб розширити ринки збуту продукції буровугільної продукції. Необхідно впроваджувати інвестиційні проекти, щоб ефективно використовувати бурого вугілля із застосуванням найновіших технологій.

Підвищення конкурентоспроможності в харчовій промисловості, створення коопераційних зв'язків та співпраці в галузі сприятиме покращенню виробництва в АПК, забезпечить підвищення виробництва продукції харчової промисловості, дозволить забезпечувати якісними продуктами харчування не тільки населення країни, а й розширювати ринки їх збуту. Створення сприятливих умов налагодженню зв'язків підприємств цукрової галузі з ринками збуту для реалізації продукції в оптово-роздрібній

торговельній мережі.

Для розширення і модернізації промислового комплексу, зменшення затрат на виробництво та підвищення конкурентоспроможності промислової продукції необхідно в промисловій діяльності оновлювати основні фонди та оновлювати інвестиційний капітал. Залучення іноземних інвестицій, для можливості інвестування у промисловість області, проводячи інформування ділових кіл країн-партнерів. Проводити роботу з ознайомленням вітчизняних та іноземних інвесторів з об'єктами інвестування.

Сприяти підвищенню ефективності інноваційної діяльності у промисловості, сприяти розвитку виробництва високотехнологічної продукції машинобудування та харчової промисловості.

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації в області наведено у табл. 3.1 [8].

Введення глобальних технологічні змін у харчовій промисловості повинно сприяти розвитку виробництва екологічно чистих харчових продуктів з високої якості шляхом забезпечення маркетингової підтримки у ході реалізації цієї продукції. Необхідно забезпечити фінансування участі провідних виробників продукції найвищої якості у міжнародних виставках та ярмарках.

Зростання кількості інноваційних проектів у промисловості та залучення інвестицій для їх реалізації повинно сприяти налагодженню кооперації між науковими установами, органами місцевої влади та бізнесом у ході створення інноваційної інфраструктури області.

Забезпечити формування екологічно та економічно збалансованого сільськогосподарського комплексу шляхом ефективного використання існуючого в області природно-ресурсного потенціалу. Необхідно забезпечити підтримку постійного розвитку сіл і селищ області, створити комфортні умови для життєдіяльності людства, які б підвищували добробут населення області. На постійній основі забезпечувати нарощення виробництва високоякісної продукції, формувати замкнені цикли виробництва

сільськогосподарської продукції шляхом вирощування екологічно чистої продукції та сприяти розвитку органічного виробництва.

Таблиця 3.1

**Кількість промислових підприємств Кіровоградської області,
що впроваджували інновації**

	2016		2018		2020	
	усього	у % до загальної кількості підприємств, що впроваджували інновації	усього	у % до загальної кількості підприємств, що впроваджували інновації	усього	у % до загальної кількості підприємств, що впроваджували інновації
Усього	22	х	15	х	17	х
впроваджували інноваційні процеси	8	36,4	9	60,0	6	35,3
у тому числі маловідходні, ресурсозберігаючі	5	22,7	6	40,0	3	17,6
впроваджували інноваційні види продукції	12	54,5	12	80,0	11	64,7
з них нові для ринку	2	9,1	2	13,3	2	11,8
нові лише для підприємства	10	45,5	10	66,7	9	52,9
придбали нові технології	2	9,1	6	40,0	4	23,5

Примітка. Періодичність проведення державного статистичного спостереження "Інноваційна діяльність промислового підприємства" проводиться один раз на два роки.

Джерело: складено автором за даними [8].

В аграрному секторі Кіровоградська область займає значний ресурсний потенціал при формуванні високотехнологічного аграрного виробництва, який може здійснювати досить вагомий внесок у забезпечення продовольчої безпеки як регіону так і країни в цілому. Це в свою чергу розширить сировинну базу для харчової промисловості та посилить експортних позицій України [43].

Проте існують деякі проблеми, які потребують вирішення. В першу чергу, в сільськогосподарській галузі це недотримання науково обґрунтованої системи сівозмін та нераціональне використання земель в сільському господарстві, що призводить до зниження урожайності, значних втрат вирощеної продукції та зниження її якості. Перевага у вирощуванні посівних площ сільськогосподарських культур, що користуються ринковим попитом мають негативний вплив на якість ґрунтів, зменшуючи вміст гумусу в ґрунтах. В зоні ризикованого виробництва перебуває велика кількість сільськогосподарської продукції із-за дуже малої кількості зрошуваних земель.

Посилення руйнації ґрунтового покриву та розвиток ерозійних процесів відбувається через недотримання агротехнологічних процесів в ході обробки еродованих та дефляційних земель із-за дуже низького рівня культури землеробства.

Переважає виробництва дрібної продукції тваринництва та плодоовочівництва не дає можливості використання сучасних агротехнологій і удосконалених засобів праці, виконання високотехнологічних операцій з вирощування сільськогосподарських культур і використання нормальних сховищ для її зберігання, спричиняє низьку якість виробленої продукції та її невідповідність міжнародним стандартам якості.

Зниження поголів'я великої рогатої худоби призводить до дефіциту молочної продукції. Спостерігається також зниження виробництва якісної м'ясної продукції. Така негативна тенденція триватиме допоки державою не буде створено рівноцінних можливостей та справедливих умов для розширення поголів'я за допомогою державної підтримки. Такі умови спровокували зростання імпорту молочної продукції з інших країн. Якщо негайно не вжити заходів Україна стрімко перетвориться з експортера молочної продукції на імпортера.

Низький рівень розвитку інфраструктури на селі впливає на відтік робочої сили в інші регіони країни та навіть, за кордон.

Вдосконалення розвитку ринкової інфраструктури повинно забезпечити вигідну реалізацію сільськогосподарської продукції, підвищити її якість, зменшити втрати при зберіганні та транспортуванні, привести до мінімуму цінові коливання на продукти харчування незалежно від сезону.

Аграрні підприємства необхідно забезпечити потрібними матеріально-технічними засобами, умовами для реалізації. Провести розрахунок собівартості власних і покупних матеріальних цінностей, необхідних для виробничого використання в процесі виробництва. Забезпечити своєчасне прискорення оновлення матеріально-технічної бази, що сприяло б нарощуванню виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Тому, в першу чергу основним завданням необхідно підвищити ефективність використання земельних площ, раціонально використовуючи сільськогосподарські угіддя. Це буде сприяти збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечить населення своєю якісною продукцією та розширить спроможність для нарощування експортного потенціалу галузі.

Сприятиме підвищенню урожайності сільськогосподарських культур, з урахуванням поліпшення родючості ґрунтів, удосконалення структури сільськогосподарських угідь та посівів. За рахунок економічного стимулювання сільськогосподарських землекористувачів у сфері охорони земель необхідно забезпечити дотримання оптимальної структури посівних площ.

Необхідно розробити систему заходів для модернізації системи зрошення земель та розширення їх зрошувальну площу шляхом придбання нових систем дощувальної техніки та провести реконструкції діючої техніки, на основі створення цілісних технологічних комплексів. Слідкувати за поповненням запасів органічної речовини у ґрунті. Сприяти збільшенню внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунті. Шляхом залучення інвестицій у будівництво тваринницьких комплексів молочно-м'ясного

спрямування, посприяти розширенню їх розбудови. Підвищити рівень спеціалістів аграрного спектру шляхом організації системи професійної підготовки та перепідготовки фахівців. Провести навчання новітнім технологіям сільськогосподарського виробництва.

Забезпечити розвиток тваринництва для того, щоб покрити потреби населення у м'ясо-молочній продукції та високобілкових й дієтичних продуктах харчування.

Для цього необхідно надати підтримку розвитку високопродуктивного поголів'я у господарствах всіх форм власності, за рахунок племінних ресурсів племпідприємств та забезпечити виробників високоякісним генетичним матеріалом задля штучного осіменіння та поліпшення генетичного фонду худоби, відтворення високоефективних порід тварин.

Організувати та дати підтримку розвитку сімейних ферм, що спеціалізуватимуться передусім на виробництві м'ясо-молочної продукції. Провести розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками та підприємствами харчової промисловості регіону з метою становлення комплексів для об'єднання суцільного технологічного ланцюгу виробництва зерна, комбікормів, вирощування свиней. Сприяти переробці сировини у продукти харчування високого якості. Підтримувати впровадження комплексної автоматизації, механізації та комп'ютеризації виробничих процесів при вирощуванні й відгодівлі худоби. Раціонально поліпшувати годівлю худоби шляхом збільшення у ній повноцінних комбінованих кормів, коренеплодів, сіна та сінажу. Удосконалювати сучасні досягнення науки і техніки в організації сільськогосподарських товаровиробників.

З метою поліпшення доступу сільськогосподарської продукції на ринок, зменшення втрат при її зберіганні та транспортуванні забезпечити розвиток інфраструктури аграрного ринку, сформувати ринкові ціни на продукти харчування [19].

Для цього необхідно реконструювати наявні овоче- та фруктосховища та побудувати нові сховища в області для продажу на ринку сільськогосподарської продукції. Сприяти створенню заготівельно-збутових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та молокопереробних міні-цехів на базі кооперативів. Сприяти розвитку місцевих сільськогосподарських ринків та реалізацію продукції на ярмарках. Забезпечувати їх умовами для зберігання та обробки сільськогосподарської продукції. Постійно спостерігати і контролювати якість продукції, що реалізується. Налагодити взаємовідносини товаровиробниками та суб'єктами роздрібної торгівлі області, з залученням місцевих органів виконавчої влади, для забезпечення населення необхідними продовольчими товарами хорошої якості за доступними цінами.

Розвиток аграрного підприємництва, підвищення зайнятості сільського населення та розбудова соціальної інфраструктури на основах диверсифікації економіки сільських поселень – все це створює умови для розширення сфери застосування праці у сільській місцевості, підвищення рівня доходів селян і якості проживання на селі [43].

До всього цього необхідно поліпшити якості автомобільних доріг районного значення. Це створить комфортні умови доставки сільськогосподарської продукції. Разом з цим необхідно забезпечити віддаленні населені пункти централізованим водопостачанням та водовідведенням, здійснення їх газифікації. Необхідно розробити та впровадити програми, які б були спрямовувались на заохочення кваліфікованої робочої сили до проживання у сільській місцевості, де наявні ресурси до розвитку сільського господарства. Також розробити та реалізувати програму створення мережі дрібних підприємств місцевого значення з перероблення аграрної продукції.

Впроваджувати у практику господарювання інноваційних технологій на основі формування і розвитку аграрних технологічних парків та бізнес-інкубаторів. Необхідна підтримка розвитку сільського «зеленого туризму» як

виду підприємницької діяльності, що буде сприяти утриманню на селі активного населення, поліпшенню благоустрою сільських садиб, вулиць та сіл в цілому.

3.2. Цільове програмування як ефективний інструмент підвищення ефективності механізму управління економічною безпекою

Розробка комплексних програм розвитку окремих територій необхідна, щоб створювати умови для продуктивного використання існуючих переваг регіонів, беручи за основу забезпечення та покращення їх конкурентоспроможності. Регіональні програми розвитку території базуються на програмно-цільовому методі управління регіональним розвитком. Така програма являє собою систему елементів механізму регіонального управління та спрямована на реалізацію поставлених цілей економічного розвитку регіонів країни та країни в цілому, з використання наявних ресурсів.

Програмний підхід до управління регіональними процесами необхідний в умовах впровадження ринкової системи господарювання, коли ще не налагоджена позитивна динаміка економічного зростання чи хоча б стабілізувалась.

Регіональне програмування є інструментом реалізації планових ідей. Вдале програмування дозволяє орієнтувати економіку через постійний комплексний вплив на структуру економічного розвитку в межах ринкового механізму. Регіональне програмування є невід'ємною складовою ефективного ведення регіональної політики.

Для забезпечення економічної та екологічної безпеки регіону, підвищення рівня життя населення, наближаючись до світових стандартів і необхідно створення регіональних програм.

Така програма повинна складатися з чітко сформульованої мети, затвердженого переліку заходів, здійснення яких необхідне для досягнення

визначеної мети, оцінки усіх наявних ресурсів, які потрібні для забезпечення визначених програмних заходів, виконавчий розділ, що містить перелік завдань, які покладені на конкретних виконавців програми з визначенням строків виконання завдань.

Порядок розроблення програмних і прогнозних документів визначено у Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 20 березня 2000 р. № 1602-III. [24]. Цей Закон визначає "правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного розвитку України та окремих галузей економіки. Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів для розвитку регіону, а також встановлені права та відповідальність учасників, задіяних у розробленні програм економічного розвитку України".

Прогнозні та програмні документи економічного розвитку розробляються на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, оцінюючи стан використання природного, виробничого, науково-технічного потенціалу, конкурентоспроможності економіки, оцінюючи досягнутий рівень розвитку економіки. А також враховується вплив зовнішньополітичних, економічних факторів і зміни впливу цих факторів, яких можна очікувати у майбутньому.

Показники прогнозних і програмних документів економічного розвитку використовуються для розробки суб'єктами підприємницької діяльності власних прогнозів, планів та інших документів.

Прогнозні і програмні документи економічного розвитку розробляються згідно постанов, які прийняті Кабінетом Міністрів України.

Основною фактором програми розвитку області є розташування по відношенню до інших, природні умови та особливості у економічній сфері. За їх розробку беруться при необхідності прискорення економічного розвитку області, підвищення ефективності ресурсів, які вже освоєні, так і

нових. Кожний регіон України має в розробці конкретні програми, які містить вирішення конкретних питань галузевого або регіонального характеру. Отже, найважливіше завдання – втілення в життя програм міжрегіонального рівня, в яких вирішуватимуться питання освоєння й використання ресурсів згуртованих спільними інтересами, цілеспрямованого розвитку науково-виробничих і виробничо-технологічних комплексів, створення виробничої та транспортної інфраструктури, розвитку регіональних ринків та інформаційних структур, підвищення рівня життя тощо.

Основні завдання, які необхідно виконати в процесі реалізації програми: підвищення життєвого рівня населення; забезпечення ефективного розвитку галузей спеціалізації регіону – сільського господарства, харчової і легкої промисловості, сільськогосподарського машинобудування, видобутку і переробки мінералів; технологічне оснащення і модернізація виробництва; приведення промислового виробництва у відповідність до ресурсної бази з її потребами; удосконалення ланок сільського господарства, створення і розширення в галузі м'ясного скотарства; створення нових підприємств, розширення і переоснащення діючих підприємств в галузі сільського господарського, формування господарського комплексу з узгодженістю економічних зв'язків; збільшення підприємств, що випускали б електронну техніку, електропобутові товари тощо [22].

У ході розв'язання проблеми реалізації комплексних програм необхідно створити режим економічного сприяння поширенню державної підтримки регіональних програм. Необхідно удосконалювати організаційну структуру з допомогою створення і реалізації комплексних програм. Необхідно утворювати спеціальні комісії в системі місцевих органів влади для управління розробкою та реалізації регіональних програм міжрегіонального масштабу. Місцеві органи влади повинні складати плани економічного напрямку на перспективний розвиток. В цих планах потрібно

закласти прогнози наступних програм, розглянути можливості ситуаційних проблемних та їх розв'язання [33].

Створення системи контролю за виконанням програми є вагомим елементом управління у сфері регіонального програмування. Така система контролю зможе вчасно виявити негаразди і вжити відповідні заходи для виправлення ситуації.

Підвищенню ефективності управління розвитком регіону сприяють регіональні програми, які виступають інструментом регіональної політики. Ці програми здатні підвищити роль держави та місцевих органів влади шляхом зростання їхньої відповідальності за створення і реалізацію програм для отримання досягнутого результату.

Регіональне програмування розкриває можливі перспективи для створення додаткових умов задля зростання економічної активності, підвищення рівня життя населення та ефективно впливає на економічний розвиток регіонів. Програмний метод в управлінні регіональним розвитком в майбутньому міг би стати дієвим засобом стимулювання розвитку регіонів при активнішому сприянні держави.

Регіональне цільове програмування має прямий вплив на ринкову економіку регіону, забезпечуючи взаємодію принципів саморегулювання й цілеспрямованості в її розвитку. Програмно-цільовий метод територіального управління служить першочерговим завданням активного впливу держави на економічний комплекс «проблемних» регіонів, тобто депресивних, які слабо розвинені, не освоєні. Це сприяє вирішенню стратегічно важливих завдань, в більшості випадків дозволяє їх успішно вирішити.

Комплексне планування регіонального розвитку відбувається у двох напрямках – програмно-територіальному і загальнотериторіальному. У комплексних програмах використовуються загальні принципи планомірності, пріоритетності інтересів регіону, цілеспрямованість, комплексність, адресність.

Регіональну програму завжди узгоджують з територіальними й галузевими прогнозами, фокусуються на вирішенні однієї або декількох проблемах. Всі регіональні програми затверджуються на загальнодержавному рівні, з врахуванням регіональних бюджетних відносин. В програмах виражаються: зміст, склад учасників, джерела інформації тощо. В них відображаються напрямки потребуючі першочергового вирішення з необхідності забезпечення в перспективі найбільш сприятливого варіанта економічного розвитку.

Основна задача комплексних регіональних програм повинна бути спрямована на розв'язання проблеми. Тому необхідно правильно визначити проблему, створити передумови для концентрації коштів на рішення принципово розв'язуваних завдань. Всі розробники програм орієнтуються на загальну схему роботи, для поступового наближення до реалізації мети – це є основним завданням при підготовці програми. Будь-яке розв'язання повинно передбачати декілька варіантів вирішення. При розв'язанні враховуються обсяги, джерела й порядок фінансування, використання різноманітних фінансових інструментів, відповідальність за виконання завдань і форми контролю.

В кожній регіональній проблемі цільової програми чітко формулюється результат, вартість й очікуваний ефект. Регіональна економічна проблематика спрямована на певну специфіку, яка орієнтується на відокремлення здійснюваної оцінки програми. З одного боку виявляється виправданість витрат, а з іншого – результативність досягнення очікуваних сподівань реалізацією програмних заходів.

Результативність програми повинна задовольняти очікувані результати, на базі поставленої мети, мати прямі й позитивні впливи на екологічну ситуацію в регіоні, враховуючи визначальні параметри її економічного розвитку. За іншими критеріями оцінюючи результативності програми визначаються якісні і кількісні параметри програмної цілі, а в деяких випадках – і її завдань.

В сучасних регіональних програмах звертається увага на структурну перебудову економіки з урахуванням специфіки регіону, особливості активізації науково-технічного розвитку, інтенсифікації виробництва та ресурсозбереження.

В результативність програми включаються також обсяги виробництва найважливіших видів продукції, запровадження в дію нових промислових потужностей, показників розвитку науки, техніки, наявність ресурсів тощо. Економічні програми розвитку регіону взаємопов'язані з соціальними й екологічними програмами. В них, в результаті виконання програмних заходів, характеризуються якісні зміни: збільшення тривалості життя, поліпшення структури харчування, оздоровлення навколишнього середовища тощо.

В ході реалізації будь-якої програми обов'язково враховується вплив на регіони, які межують з даним регіоном, забезпечення національної безпеки й постійного розвитку країни. В програмі розробляється невелика частина серед існуючих проблем. Проте програма охоплює найгостріші проблеми соціального і економічного розвитку регіону, які підлягають програмній розробці. У вирішенні регіональних питань застосовують програмно–цільовий підхід, який визначає доцільність прийняття рішень кожної висвітленої проблеми.

Стратегування є важливим і ефективний інструментом у конкурентній боротьбі з іншими регіонами шляхом залучення державної фінансової підтримки та інвестицій. В регіональних стратегіях поставлені цілі й завдання підкріплюються реальним потенціалом. Прогнозування є складним завданням в ході реформування економіки, зміні принципів функціонування, коли фактор невизначеності доволі високий.

У питаннях регіональних прогнозних досліджень регіонів України, шляхом накопичення знань та досвіду в екстремально кризових явищах, відбувається позитивний вплив на розвиток всієї системи стратегічного планування та державного управління. Комплексне прогнозування

економічного розвитку регіонів повинно удосконалюватись за участю органів державного рівня.

Отже, реалізація зазначених напрямів удосконалення, які причетні до структурних аспектів ситуації, систем, принципів її функціонування та застосування інструментарію, створить умови для прийняття обґрунтованих рішень органами державної влади, які є стратегічно важливими, дасть змогу підвищити якість прогнозної діяльності.

Таким чином, у регіоні налічується безліч економічних проблем. До основних проблем в регіоні відноситься системне проявлення дисбалансу у функціонуванні та розвитку взаємозалежних потенціалів територій. Це і недостатня відсутність ефективного єдиного економічного простору, низька продуктивність праці, недостатня кількість кваліфікованої робочої сили, депресивний стан агропромислового комплексу, мала інвестиційна привабливість регіону. Наявні також проблеми у сфері економічної зайнятості населення: низький рівень доходів більшості населення, велика кількість безробітних, у сфері виробництва: малі обсяги виробництва промислової та сільськогосподарської продукції, невисока конкурентоспроможність продукції, фінансова неспроможність підприємств, недостатнє їх дотаціювання.

Актуальним є розробка стратегій соціально-економічного розвитку регіонів країни як на найближчий період, так і на довгострокову перспективу. Значним наслідком економічних і політичних перетворень і реформ в регіоні стало зниження економічної активності суб'єктів господарювання та зменшення чисельності населення.

Таким чином, виконання запропонованих шляхів удосконалення інструментів економічного розвитку зможе задовольнити суспільні потреби, навіть при обмеженості ресурсів держави та збалансувати економічний розвиток територій, на основі узагальнюючих показників очікуваного результату, що є директивними для державного сектору і зорієнтованими на приватних сектор та громадськість.

ВИСНОВКИ

В теоретичній частині дослідження було встановлено, що економічна безпека являє собою систему, що складається з декількох рівнів, які необхідно розглядати тільки в сукупності, тому що вони знаходяться в тісному зв'язку один з одним.

Економічна безпека регіону - це комплекс заходів, які спрямовані на сталий, постійний розвиток і вдосконалення економіки регіону, які передбачають механізм протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам. При цьому загрози економічній безпеці регіону можуть виявлятися у різних формах та різновидах, що загрожують життєдіяльності населення безвідповідальними діями, ризиками, природними катаклізмами тощо.

Для того, щоб знизити виникнення негативних наслідків, які є результатом дій представлених загроз, слід застосовувати методи оцінки економічної безпеки регіону. Далі були розглянуті основні загрози економічній безпеці регіону та методи оцінки її стану.

Нами було сформовано механізм управління економічною безпекою регіону, який формується за умови виділених наперед загроз економічній безпеки та їх систематизації через ступінь впливу на зростання регіону в цілому.

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що основними секторами економіки Кіровоградської області є виробництво сільськогосподарської продукції, розвиток промисловості, будівництво та зовнішньоекономічна діяльність. Цими галузями забезпечується найбільша частка валової доданої вартості.

Стратегічно важливими для економіки регіону є розвиток промислового потенціалу у галузі машинобудування та харчовій промисловості. Значну частку виробленої промислової продукції експортують, що підвищує рейтинг області. Тому необхідно розширити

обсяги виробництва промислової продукції, яка користується попитом і за межами країни, для реалізації її на внутрішньому й зовнішньому ринках.

В аграрному секторі Кіровоградська область має суттєвий ресурсний потенціал для формування вагомого внеску у забезпечення продовольчої безпеки країни та підкріплює експортні позиції України. Для цього необхідне розширення сировинної бази у харчовій галузі. Індекс сільськогосподарської продукції у 2020 р. склав 106,7%. Продукція рослинництва складає основну частку – 89,4%, а продукція тваринництва склала 10,6%. Частка загальної посівної площі сільськогосподарських культур області складає 6,1% від загальної посівної площі сільськогосподарських культур України. Високоякісне виробництво сільськогосподарської продукції забезпечиться дотриманням науково обґрунтованої системи сівозмін та раціонального сільськогосподарського землекористування.

Ринковим попитом, переважно, користуються сільськогосподарські культури, які негативно впливають на якість ґрунтів, що призводить до зниження вміст гумусу в ґрунтах. Розумне землекористування дозволить збільшити урожайність сільськогосподарської продукції, забезпечить якість зібраного урожаю, розширить можливості для зростання експортного потенціалу галузі.

Високоякісна рослинницька продукція забезпечить переробку промисловістю необхідною сировиною.

У тваринницькій галузі область потребує суттєвої підтримки держави. Необхідне формування високопродуктивного поголів'я за рахунок племінних ресурсів племпідприємств, забезпечення виробників високоякісним генетичним матеріалом для штучного осіменіння, з метою поліпшення генетичного потенціалу худоби, розведенню високоефективних порід тварин. Розбудувати інфраструктуру аграрного ринку для просування сільськогосподарської продукції на ринок.

Раціональний підхід у сільськогосподарському виробництві

забезпечить життєдіяльність населення регіону та економічних потреб країни, вплине на зростання валової доданої вартості.

Запровадження новітніх прогресивних технологій в сільськогосподарському виробництві забезпечить прискорене наближення розвитку економіки до світових стандартів. Впровадження інноваційної політики забезпечить достатній потенціал в аграрному секторі.

Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів у 2020р. склав 2,83. Цей показник зріс порівняно з попереднім роком на 0,85 в.п. Збільшуючи експорт товарів, і при цьому зменшуючи імпорт, можливо суттєво підняти цей коефіцієнт.

Значну частку товарного експорту області забезпечує продукція промисловості. Найбільше експортуються жири та олії тваринного або рослинного походження, що займає 34,3 % серед усіх експортованих товарів області.

Індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту області вище середнього значення по Україні на 3,6 в.п., і становив 107,0%.

Основними важливими ресурсними перевагами Кіровоградської області є наявність великої кількості родовищ корисних копалин. Зокрема, це уран, якого в області налічується 83% загальноукраїнських родовищ. Тому, Кіровоградська область є привабливою для інвесторів.

Для розширення і модернізації промислового комплексу, зменшення затрат на виробництво та підвищення конкурентоспроможності промислової продукції необхідно в промисловій діяльності оновлювати основні фонди та оновлювати інвестиційний капітал.

Інвестиційне забезпечення регіону та інноваційне оновлення сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості є важливою ланкою в механізмі керування економічним розвитком регіону. Ефективність такого механізму покладено на взаємодію інвесторів, органів регіональної влади та представників сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

Забезпечити ефективний та сталий розвиток регіону можливо при формуванні економічної політики, яка зосереджена на інноваційний шлях. Що прискорить модернізацію економіки регіону і всієї країни в цілому, підвищить її конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Формування стратегічного комплексного управління економічним розвитком регіону потрібно узгоджувати з цілями сталого розвитку, оптимізувати з системою управління економічним розвитком регіону, розвивати інноваційну інфраструктуру регіону.

Отже, механізм управління економічною безпекою регіону узгоджується з можливостями регіону: природно-ресурсним, науково-технічним та інноваційним потенціалами. При цьому, необхідний постійний контроль ситуації в регіоні, об'єднання усіх зусиль для створення економічної безпеки території, узгодженості в державному та ринковому регулюванні.

Управління економічною безпекою регіону повинно бути системним, регульованим і комплексним, з втручанням держави в економіку для корегування процесів ринкової організації економічної діяльності. Необхідно постійно шукати і зміцнювати рейтингові позиції регіону, розвивати продуктивні функції області, за для досягнення мети, усуваючи перешкоди. Все це спрямує регіон на перспективу розвитку бізнесу, розширення виробництва, залучення потенційних зовнішніх інвесторів.

Таким чином, механізм управління економічною безпекою регіону полягає в аналізі сучасного стану економіки регіону, виявленні і вирішенні існуючих проблем, розробленні та реалізації комплексних економічних програм, спрямованих на стимулювання розвитку економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування / Яцуба В. Г. та ін. Київ, 2007. 370 с.
2. Благодарний О.І., Коршикова І.О., Плужникова Є.А. Теоретичні основи забезпечення сучасного розвитку регіонів. *Економіка і право*. 2016. №1. С. 36–42.
3. Будзяк В.М. Сільськогосподарське землекористування: проблеми та шляхи їх вирішення : наукова монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2011. 300 с.
4. Витвицька О.Д. Стратегічне управління інноваційним розвитком : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2016. 218 с.
5. Глобальна та національна безпека : підручник / авт. кол. : В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянчук [та ін.] / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2017. 784 с.
6. Головне управління статистики у Кіровоградській області: веб-сайт. URL: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua/>
7. Гордієнко Т.М. Сутність організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіону / Т.М. Гордієнко // Вісник ХНУ. Серія «Економічні науки». Т. 3. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – № 3. – С. 135–139.
8. Данилишин Б. М., Клиновий Д. В., Пепа Т. В. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка : навчальний посібник. Ніжин : ТОВ “Вид-во “Аспект-Поліграф”, 2007. 688 с.
9. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / Воротін В. Є. та ін. ; за заг. ред.: В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
10. Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі. Львів, 2000. 310 с.

11. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть: нові пріоритети. Київ, 2006. 512 с.
12. Дубов Д. Нова Стратегія національної безпеки України: як змінилась інформаційна складова? URL : <https://detector.media/infospace/article/180695/2020-09-17-nova-strategiya-natsionalnoi-bezpeki-ukraini-yak-zminilas-informatsiina-skladova/>
13. Інвестиційний проект створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу/ Лупенко Ю. О. та ін. ; за ред. Ю.О. Лупенка. Київ, 2019. 68 с.
14. Константинов О.О. Основні підходи до реалізації сучасних механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіону в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1011> (дата звернення: 16.10.2020)
15. Куйбіда В. С. Формування та реалізація нової регіональної політики в Україні. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (50). Ч. 1
16. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. / В. І. Мунтіян – К., 1999. – 462 с.
17. Напрями розробки ефективного механізму державного регулювання системи моніторингу розвитку галузей економіки. *Економіка та управління національним господарством*. 2017. № 3, URL: <http://bses.in.ua/journals/2017/3-2017/8.pdf>

18. Небава М. І., Ткачук Л. М. Управління регіональним розвитком Електронний навчальний посібник *Система основних загальноекономічних показників розвитку регіону та аналіз його економічного потенціалу*: веб-сайт. URL:

https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_regionalnym_rozvytkom/5_3.html

19. Основи регіонального управління в Україні : підручник / Вакуленко В. М. та ін.; за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2012. 576 с.

20. Пістун М.Д., Мезенцев К. В., Тьорло В. О. Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект. Київ, 2004. 130с.

21. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендшел М., Винницький Б. , Ратейчак Ю., Санжаровський І. За ред. Санжаровського І., Полянського Ю. Київ: К.І.С., 2007. 80 с.

22. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 16 жов. 2012 р. №5463-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

23. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21.06.2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

24. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2016 р. “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України № 287 від 26.05.2016 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2016/ed20160526#Text>

25. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України № 392/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

26. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ

Президента України № 392/2020. URL :
<https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

27. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 вер. 2005 р. №512. Ст. 548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>

28. Прогнозування розвитку територій. Бюджетне прогнозування : навчальний посібник / Балдич Н. І. та ін. ; за ред. М. М. Білинської. Київ : К.І.С., 2014. 200 с.

29. Регіональне управління : підручник / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2014. 512 с

30. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання України, 2005. 498 с.

31. Савченко В. Ф. Науково-методичні основи регулювання економічних процесів в регіоні. Чернігів, 2000. 251с.

32. Система основних загальноекономічних показників розвитку регіону та аналіз його економічного потенціалу: веб-сайт. URL: <https://buklib.net/books/31821/>

33. Смочко В. Ю. Конкурентний економічний розвиток регіону як причина і наслідок підвищення якості життя. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. № 8. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua>cgiirbis_64

34. Степаненко С. В. Методологія оцінки та моніторинг ефективності функціонування механізму регулювання процесів економічного розвитку регіонів. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 3, URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=39>

35. Стефанішина О. Нова Стратегія нацбезпеки визначає алгоритм дій на шляху до членства НАТО. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-nova-strategiyanacbezpeki-viznachaye-algoritm-dij-na-shlyahu-do-chlenstva-nato>

36. Стоянець Н.В. Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Економіка*. 2016. № 2(4). Ч. 2
37. Стратегія національної безпеки України: інформаційна захищеність серед основних пріоритетів. URL : <https://cedem.org.ua/news/strategiya-natsionalnoyi-bezpeky/>
38. Сундук А. М. Управління розвитком національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз : монографія. Київ : Логос, 2012. 302 с.
39. Ткач В.О. Економічна безпека України в регіональному вимірі / В.О. Ткач // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2011. – № 1(4). – С. 398–403
40. Уманець Т.В. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону. *Регіональна економіка*. 2006. № 1.
41. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій : монографія. Саблук П. Т. та ін. ; за ред. П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 454 с.
42. Чала Н. Д. Державне управління економічним розвитком України в глобальному просторі : монографія. Київ : ТОВ "Аграр Медіа Груп", 2012. 284 с.
43. Чепков І., Зубарєв В., Тютюнник В. Стратегія національної безпеки України введена в дію: на черзі відновлення воєнної та військово-технічної політики. URL : <http://opk.com.ua/%D1%81%D1%82%D1%80%>
44. Черевко О. В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2006. 424 с.
45. L. von Bertalanffy, General System Theory-A Critical Review, «General Systems», vol. VII, 1962 / Пер. Н.С. Юлиной // URL: <http://macroevolution.na-rod.ru/bertalanfi.htm>